

כנסת מנחם

שיעורים בהלכות בית הכנסת

כנסת מנחם

שיעורים בהלכות בית הכנסת

מנחם זילברפרב
שבט תשפ"א

להערות:

זילברפרב

זריצקי 3/8 רמות ד' ירושלים

052-7615156

m0527615156@gmail.com

דברי פתיחה

"וכוונת כל המצוות שנאמין בא-להינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, ... ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לא-להיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפילות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים - זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: בריותיך אנחנו."

(רמב"ן שמות י"ג, ט"ז)

בדברי הרמב"ן מתבאר שהמעלה של התפילה בבית הכנסת אינה אך ורק בכך שבבית הכנסת היא נשמעת יותר, ואינה תוספת צדדית בחשיבות התפילה משום "ברוב עם הדרת מלך" - אלא ש"כוונת היצירה" היא התפילה, שבה "נאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו", ותכלית קיומה של כוונה זו מתקיימת כאשר בני אדם מתקבצים להתפלל בבתי כנסיות - שבהם "יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: בריותיך אנחנו", ונמצא, אם כן, שהתפילה בבית הכנסת היא תכלית קיום עיקר כוונת היצירה.

וממוצא הדברים למדנו, שימי ה"קורונה" בהם נמנע מאיתנו מלהתקבץ בבתי הכנסיות כראוי, יש בהם העדר וחסרון עצום שהוא בחינת מה של ביטול עיקר כוונת היצירה.

מאידך, דוקא מתוך חסר זה מורגש במוחש מה רב חסדו של הקב"ה עמנו בכל שעה שבה נתונה לנו האפשרות - למרות המגבלות - להתקבץ בבית ה', מקדש מעט, להגות בו בתורה, לפרסם את גדלות הבורא ולומר לפניו: בריותיך אנחנו.

ומתוך עומק ההבנה של תחילתו של הפסוק: "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך", מתחדדת

החובה בקיומו של סיפא דקרא: "אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך" - לנהוג בבית ה' ב"מורא מקדש" כהלכתו.

בתקופה זו, בימי ה"קורונה", מסרתי בבית המדרש "חניכי הישיבות - רמות ד'" מדי שבת קודם קריאת התורה, שיעורים קצרים בהלכות קדושת בית הכנסת.

השיעורים נאמרו בדרך שיש בה כדי לעמוד בקצרה על עיקרי הנידונים היסודיים והמעשיים בענייני בית הכנסת, ועל ידי הבאת נפק"מ המצויות דבר יום ביומו אצל באי בית ה'.

בקונטרס זה הבאתי את השיעורים בצורה ובסגנון שבהם נאמרו, ובשולי הגליון הוספתי את מה שיש לשאת ולתת בדברים, כדרכה של תורה.

תודתי העמוקה נתונה לבני הקהילה החשובים שליט"א, על עידודם ועל ההערות וההוספות הרבות שקיבלתי מהם. הרבה ממה שהעירוני ועוררוני הכנסתי בתוך הקונטרס.

מו"ר הגאון רבי מנחם מנדל פוקס שליט"א רב קרית "שומרי החומות" - רמות ד' ומח"ס "דברות מנחם", אשר הרבה למדתי ממנו בכמה וכמה מחלקי התורה וההוראה, וגם בעניינים אלו נשאתי ונתתי עמו ארוכות וקצרות, הואיל לעבור על חלק מהשיעורים, ונתן לי על כמה מהם את הערותיו בכתב. צירפתי את דבריו בתוך הקונטרס.

כמו כן, חלק מהשיעורים התפרסמו בעלון "קדושת בתי מקדש מעט" שיוצא לאור תחת הכוונתו של הגאון רבי מנחם מנדל לובין שליט"א רב שכונת "רמת אהרן" בני ברק, והגאון הנ"ל הוסיף והעיר עליהם. גם את דבריו צירפתי בתוך הקונטרס.

בכבוד ובמורא אזכיר לברכה את אבי מורי, הגאון רבי יוסף שליט"א מרבני העיר חיפה ת"ו, ועמו אמי מורתי היקרה מרת אסתר תחי' לאיו"ט. כן אזכיר בהוקרה ובברכה את

מורי חמי הגאון רבי אריה רוטנברג שליט"א מח"ס "חמדת אריה", ועמו חמותי הנעלה מרת אילה תחי' לאיו"ט, יהי רצון שיבורכו כולם בכל הברכות האמורות בתורה, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

כן תבורך רעייתי מנב"ת מרת הדסה תחי', אשר נושאת על כתפיה במסירות את עול הבית כדי שאוכל להגות בתורה ביישוב הדעת, ותורתי - שלה היא, יזכנו ה' לראות יחד בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו עד עולם.

ט"ו בשבט תשפ"א

מנחם זילברפרב

תוכן ענינים

האיסור בשמיעת לשון הרע בבית הכנסת.....	ט
סיפור "אבק לשון הרע" בבית הכנסת.....	יא
"לשון הרע" בבית הכנסת לדעת הסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן.....	יג
תפילה בבית הכנסת כשיגיע בכך לאיסור לשון הרע.....	טז
סיפור לשון הרע בבית הכנסת על ידי תלמידי חכמים ותלמידיהם.....	יט
האם מותר לשוחח בבית הכנסת שיחה שהיא לצורך פרנסה וכדו'.....	כא
"מי שבירך" לשומר פיו שלא לדבר בשעת התפילה.....	כה
כניסה לבית הכנסת "החורבה" כדי להתפעל מיופיו.....	כז
קדושת בית הכנסת בזמן שבית המקדש קיים.....	כט
קדושת בית הכנסת ברחבת "הכותל המערבי".....	לא
מדוע לא הותר להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים על ידי שיקרא מעט.....	לו
היתר עשיית "קפנדריא" בבית הכנסת על ידי שיקרא מעט.....	לט
היתר עשיית "קפנדריא" בבית הכנסת לצורך דבר מצוה.....	מא
איסור קפנדריא בכניסה מחדר לחדר באותו בית כנסת.....	מג
טעינת "רב קו" ומכירת מוצרים אחרים בפרוודור שלפני בית הכנסת.....	מז
עריכת "קידוש" לפני התקיעות בראש השנה ב"שטיבל" בבית הכנסת.....	נ
שינה בבית הכנסת בליל יום כיפור.....	נב
עריכת סעודת "סיום הש"ס" בבית הכנסת.....	נה
"ארוחת צהרים" ב"כולל" לאברכים ששוהים בו כל היום.....	נח
בחורי ישיבה שלומדים באופן עראי בבית מדרש אחר האם מותר להם לאכול בו.....	ס
האם מותר לנהוג קלות ראש ב"מנייני חצרות" לתקופת ה"קורונה".....	סג
האם התפילה ב"מנייני קורונה" מתקבלת כמו בבית כנסת קבוע.....	סה
מצוה על הציבור לבנות "מקדש מעט" ולא די ב"בית" בעלמא.....	ע
ריצה בתוך בית הכנסת להשתיק מכשיר "פלאפון" שמפריע ללומדים.....	עד
הטעם שמניחים את נרות חנוכה בבית הכנסת בצד דרום כמו שהניחו את המנורה במקדש עז	
האם חובה לנקות את רצפת בית הכנסת שנשפך עליה משקה.....	פא
האם יש לעזרת נשים קדושת בית הכנסת.....	פה

א

האיסור בשמיעת לשון הרע בבית הכנסת

החפץ חיים (עשין, ז') כתב שמי שמדבר בבית הכנסת או בבית המדרש דיבורים של לשון הרע ורכילות עובר בזה, חוץ מהאיסור של לשון הרע, על עשה של "ומקדשי תיראו" (ויקרא י"ט, ל').*

וכתב החפץ חיים שאף שכל שמדבר דברים בטלים בבית הכנסת עובר איסור בדיבורו, שהרי אסור לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, בדיבורים של לשון הרע ורכילות יש טעם נוסף לאסור, ש"בזה שהוא מדבר הוא מראה בעצמו שאינו מאמין שהקדוש ברוך הוא יִשְׁרָה שכינתו בבית הזה, ולכך הוא מעיז פניו אפילו לדבר בבית המלך שלא כרצון המלך".

וכוונת הדברים, שדיבור של לשון הרע בבית הכנסת הוא פגיעה בכבודו של בית הכנסת, שמראה שאינו מקום של השראת השכינה ואין צריך לנהוג בו ביראה מיוחדת יותר מאשר במקומות אחרים'.

וסברא זו היא סברא מחודשת יותר מההלכות שנזכרו בגמ' ובפוסקים בהלכות כבוד

^א והחפץ חיים נקט שעוברים על העשה מדאורייתא גם בבית הכנסת, ולא רק במשכן ובבית המקדש, שכן מוכח ביראים (סי' שכ"ד) ובעוד ראשונים, יעו"ש בדבריו, ודלא כהרמב"ן (מגילה כ"ו ע"ב) והר"ן (עהר"ף ר"פ בני העיר) שכתבו שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן.

^ב והיינו שהוא עובר בזה על העשה דאורייתא של "מקדשי תיראו" ואינו איסור דרבנן בלבד.

^ג וסברא זו היא סברא כלפי כבודו של בית הכנסת, חוץ מהסברא שיש בדיבורו פגיעה בכבוד שמים כשהוא עושה איסור בפלטין של מלך, כמו שכתב במשנ"ב (סי' קנ"א ס"ק ב') שהמדבר דיבורים אסורים בבית הכנסת יגדל בזה העוון יותר במקום קדוש כי הוא מזלזל בכבוד השכינה, ואינו דומה החוטא בינו לבין עצמו לחוטא בפלטין של מלך לפני המלך.

בית הכנסת, שהמעשים שנאסרו שם הם מעשים של זלזול בקדושת בית הכנסת, שנוהג בו כמקום של חול, כגון שעושה אותו קפנדריא או שנכנס בו מפני החמה ומפני הגשמים, ושמשתמש בו למקום של דיבור דברים בטלים וכדו'.

והחפץ חיים כאן חידש שגם מעשה שאינו מחשיב את בית הכנסת למקום חולין אלא רק מראה שקדושת בית הכנסת אינה גדולה כל כך עד שיש בו השראת השכינה ושהוא בית המלך שיש להיזהר מלעשות בו איסורים שאינם כרצון המלך, גם מעשה זה אסור, שהוא ממעיט בו ממעלת בית הכנסת, ועובר על העשה של "מקדשי תיראו".

והנפקא מינה מסברת החפץ חיים היא במי ששומע אדם אחר שמדבר דיבורים של לשון הרע, שבשמיעתו אינו עובר על איסור של דברים בטלים בבית הכנסת, שהרי הוא אינו מדבר אלא שומע, מכל מקום עובר בזה על עשה של "מקדשי תיראו" בכך שהוא עובר איסור שמיעת לשון הרע בבית הכנסת'.

ד כך כתב החפץ חיים בבמ"ח. ועיין להלן סי' ו' שהבאנו שאין זה דבר ברור שאיסור דברים בטלים בביהכ"נ הוא גם בדברי חולין שהם לצורך פרנסה, והיה מקום לומר לדעה זו שהנפק"מ בחידושו של הח"ח הוא באדם שמדבר דיבור של לשון הרע שהוא לצורך פרנסה, שאין בו איסור משום דברים בטלים, ומ"מ מצד חידושו של הח"ח יהיה בהם איסור.

ויש לדחות שגם לולא דבריו של הח"ח פשיטא שאסור לדבר דברים אלה בביהכ"נ אפילו להמתירים דברים שהם לצורך פרנסה, שכיון שיש בדיבור זה איסור של לשה"ר הרי הוא כדברי הבאי האסורים בביהכ"נ לכו"ע.

ויש לעיין אם השומע לשון הרע בשוגג עובר על האיסור של מקדשי תיראו, שיתכן שכיון שהוא שוגג בדבר אינו כמעז פניו לדבר בבית המלך שלא כרצון המלך, וצ"ע.

ב

סיפור "אבק לשון הרע" בבית הכנסת

הבאנו בשיעור הקודם שהחפץ חיים (עשין, ז') כתב שמי שמדבר דיבורים של לשון הרע ורכילות בבית הכנסת או בבית המדרש עובר בזה, חוץ מהאיסור של לשון הרע, גם על עשה של "ומקדשי תיראו" (ויקרא י"ט, ל').

והיינו, שאף שכל מי שמדבר דברים בטלים בבית הכנסת עובר איסור בדיבורו, שהרי אסור לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, בדיבורים של לשון הרע ורכילות יש טעם נוסף לאסור, ש"בזה שהוא מדבר הוא מראה בעצמו שאינו מאמין שהקדוש ברוך הוא יִשְׁרָה שכינתו בבית הזה, ולכך הוא מעיז פניו אפילו לדבר בבית המלך שלא כרצון המלך".

והנה במספר לשון הרע בעלמא אין נפקא מינה בחידוש זה, שהרי אסור לו לספר את הלשון הרע מחמת איסור לשון הרע אף בלא האיסור של "מְקַדְּשֵׁי תִירָאוּ".

אמנם הנפקא מינה היוצאת מחידוש זה היא במי שמספר סיפור שאין בו איסור לשון הרע מדאורייתא אלא רק אבק לשון הרע, שכשהוא מחוץ לבית הכנסת איסורו הוא מדרבנן, אבל אם הוא מספר את הסיפור כשהוא נמצא בבית הכנסת, הרי שאף שמצד דיני לשון הרע אינו אסור אלא מדרבנן, מכל מקום הוא "מראה בעצמו שאינו מאמין שהקדוש ברוך הוא יִשְׁרָה שכינתו בבית הזה" והוא "מעיז פניו לדבר בבית המלך שלא כרצון המלך", וא"כ במה שהוא עובר על איסור דרבנן של אבק לשון הרע, הוא מבטל את העשה דאורייתא של "מקדשי תראו".

ונמצא שהנפקא מינה שיוצאת מחידושו של החפץ חיים היא שבמקרה זה אסור לו

לספר את הסיפור לא רק מדרבנן אלא מדאורייתא.

(ובמה שהוא עובר בזה על איסור שיחה בטלה בבית הכנסת אינו עובר על איסור דאורייתא, שכתב הגרש"ז אורבך זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' פ"ח ס"ק א') שמסתבר שאיסור "מקדשי תיראו" אינו בכל המעשים שאסרו לעשות בבית הכנסת אלא רק בעושה מעשה שיש בו קלות ראש ממש").

אך מכל מקום פשוט הוא שבסיפור שיש בו ספק אם אסור לספרו משום אבק לשון הרע, כגון בסיפור שספק אם שייך בו ההיתר של אבק לשון הרע לתועלת, הרי שגם אם המספר עומד בבית הכנסת שאיסורו מגיע לאיסור דאורייתא, אין אומרים בו ספק דאורייתא לחומרא, אלא דנים תחילה על איסור אבק לשון הרע, ונוקטים בו שספק דרבנן לקולא ומותר לספרו, וממילא אינו עובר בו על האיסור דאורייתא של "ומקדשי תיראו".

ה' יעו"ש בדבריו שכתב כן לענין איסור אכילה ושתייה, שממה שהתירום לתלמידי חכמים ותלמידיהם מוכח שאיסורו מדרבנן ולא מדאורייתא. והנה ראייה זו אינה קיימת בשיחה בטלה שלא התירוה לתלמידי חכמים כמ"ש במשנ"ב סי' קנ"א ס"ק ו', אך מ"מ מלשונו של הגרש"ז א נראה דה"ה שאינו עובר באיסור שיחה בטלה על איסור דאורייתא.

ולפי דברינו בדעת הח"ח, שכל שעובר בבית הכנסת על דברי חכמים עובר על איסור דאורייתא של "מקדשי תיראו", א"כ ה"ה גם במשוחח שיחה בטלה בבית הכנסת, אחרי שאסרו חכמים את השיחה בבית הכנסת והוא עובר על דבריהם כשהוא בפני המלך, הוא מראה שאין השכינה שרויה בו ומבטל בזה את העשה של "ומקדשי תיראו".

י ויש לעיין בדיבור שאינו בגדר "ספק", אלא שיש בו מחלוקת הפוסקים אם מותר לאומרו או שיש בו איסור של "אבק לשון הרע", שהכלל הוא שבנידון שהוא דרבנן הולכים אחר המיקל ובנידון שהוא דאורייתא מחמירים, האם גם בזה דנים תחילה את האיסור אבק לשון הרע ומקילין בו וממילא נוקטים שאינו עובר על האיסור דאורייתא, או שיש להחמיר בו כבאיסור דאורייתא, מכיון שיש פוסקים המחמירים ולדבריהם עובר בזה איסור דאורייתא, וצ"ע.

ג

"לשון הרע" בבית הכנסת לדעת הסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן

הבאנו בשיעורים הקודמים שהחפץ חיים (עשין, ז') כתב שמי שמדבר דיבורים של לשון הרע ורכילות בבית הכנסת או בבית המדרש עובר בזה, חוץ מהאיסור של לשון הרע, גם על עשה של "ומקדשי תיראו" (ויקרא י"ט, ל').

וטעם הדברים, שגדר המצוה של "מקדשי תיראו" הוא לירא מהשכינה השרויה בו, וכאשר האדם מדבר או שומע לשון הרע במקום זה הוא מראה שאינו ירא מהשכינה שהרי הוא "מעיז פניו לדבר בבית המלך שלא כרצון המלך".

והחפץ חיים (בבמ"ח שם) הביא שהראשונים נחלקו האם ציווי זה נאמר לא רק על בית המקדש אלא גם בבית הכנסת, ובהרבה מהראשונים מבואר שהציווי נאמר גם על בית הכנסת, שכן כתב היראים (סי' שכ"ד) וכ"מ בסמ"ג וסמ"ק, וכך נקט החפץ חיים להלכה, ולכן הוא הביא בכלל ה"עשין" שעובר עליהם המדבר לשון הרע את העשה של "מקדשי תיראו".

אבל יש מהראשונים שחולקים (וכך נקט הפמ"ג או"ח סי' קנ"א, משב"ז ס"ק א'), וסוברים שהעשה נאמר רק על בית המקדש עצמו ולא על בית הכנסת, וההלכות שנאמרו בבית הכנסת הן מדרבנן בלבד.^ז

^ז ויעו"ש שכתב שדיני מורא בבית הכנסת הם משום נדר, וצ"ב.

והיה אפשר להבין בדעתם שההלכות שנאמרו בבית הכנסת הן איסורים על מעשים מסויימים בלבד, כגון, שלא לעשות בו קפנדריא, לא לשטוח בו חבלים וכו', ואינו דין מורא מהשכינה השרויה במקום הזה.

אבל בדברי החפץ חיים נראה שהוא נוקט שגם לדעות אלו גדר הדין הוא לירא מהשכינה ששרויה בבית הכנסת, ומשום כך כתב (בבמ"ח שם) שגם לשיטות אלו אם מדבר לשון הרע בבית הכנסת עובר גם על האיסור של מורא בית הכנסת מדרבנן בכך שהוא "מדבר בבית המלך שלא כרצון המלך", וכשם שהוא להסוברים שאיסור "מורא מקדש" בבית הכנסת הוא מן התורה.

ואפשר להסביר דין זה באחת משתי דרכים:

האחת, שגם לולא שתיקנו חז"ל לנהוג במורא בבית הכנסת, יש בו השראת השכינה מדאורייתא, והוא כ"בית המלך", אלא שמן התורה לא נצטוונו לנהוג בו במורא, וחז"ל הוסיפו ותיקנו שיש לנהוג בו במורא מפני השכינה השרויה בו^ח.

או, אפשר להבין שמדין תורה אין בית הכנסת נחשב ל"בית המלך" ואין בו השראת השכינה. אלא שכשתיקנו חז"ל שינהג בבית הכנסת דין מורא כעין הדין שנוהג בבית המקדש, תיקנו מדרבנן שיהיה בית הכנסת מקום של השראת השכינה ויהיה כ"בית המלך" ושמשום כך יש לנהוג בו במורא שכינה.

והיינו, שכשם שמצינו שתיקנו חז"ל יום טוב שני מדרבנן, והיינו שיש כח ביד חכמים לתקן שיום שהוא יום חול תהיה בו קדושה ויהיה "יום טוב שני", ויש כח

^ח ויתכן שחז"ל למדו שיש בבית הכנסת השראת השכינה מהדרשות שבמגילה כ"ט ע"א, מהפסוקים "ואהי להם למקדש מעט" ו"ה' מעון אתה היית לנו", יעו"ש. וכן, הפמ"ג (סי' קנ"ד א"א ס"ק ט' וסי' קנ"ב א"א ס"ק ו') כתב שהאיסור לנתוץ אבן מביהכ"נ הוא מדאורייתא, אף שהוא נוקט (בר"ס קנ"א) כהראשונים שסוברים שקדושת ביהכ"נ היא מדרבנן. ועוד עי' רמב"ן (עה"ת, ויקרא כ"ג, ב) שמצוה על ישראל להיקבץ ב'בית האלוקים' ביום מועד לקדש היום בפרהסיא וכו', ובפמ"ג (סי' תקמ"ה א"א ס"ק ד') מבואר שהבין שהמצוה היא להתאסף בבית הכנסת. אמנם, אף שמבואר בדבריהם שיש לבית הכנסת דינים מסויימים מדאורייתא, מ"מ אין ראיה שיש בבית הכנסת השראת השכינה.

מנחם	סימן ג	כנסת
------	--------	------

בידם לתקן שתנהג בתבואה קדושת תרומות ומעשרות מדרבנן, כך יש כח בידם לתקן שתהיה בבית הכנסת השראת השכינה מדרבנן.

ודבר זה הוא חידוש מסברא, וצ"ע.

^ט ובעיקר הדבר שנקט החפץ חיים שאיסור זה של סיפור לשון הרע בבית הכנסת קיים גם להסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן, הוא צ"ב שלדעות אלו דיני קדושת בית הכנסת אינם נובעים מכך שבית הכנסת הוא מקדש מעט, אלא הם משום שעשאוהו כתשמישי מצוה בשעת מצותן, להרמב"ן במגילה, או שכיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו קדושה מדבריהם, כדעת הר"ן שם, וא"כ מנא לן לחדש עוד לדעתם שיש חיוב מורא בבית הכנסת מדרבנן.

ד

תפילה בבית הכנסת כשיגיע בכך לאיסור לשון הרע

אדם שיודע שאם ילך לבית הכנסת יכשל באיסור של לשון הרע, כגון שיודע שיש נושא שיש בו לשון הרע שמעסיק מאוד את חבריו, ואם יגיע לבית הכנסת ידברו עליו באזניו, יש לדון אם צריך להימנע מללכת לבית הכנסת כדי שלא להיכשל באיסור שמיעת לשון הרע' אף שיבטל בכך את מצות תפילה בציבור, קריאת התורה, ופעמים גם שמיעת קריאת המגילה, פרשת זכור ותקיעת שופר, או שעליו ללכת ולקיים מצוות אלו בבית הכנסת אף שיכשל שם בשמיעת לשון הרע.

בנידון זה יש חילוק בין אנשים, שהם מחוייבים בכל המצוות האלו, והשאלה היא האם הם צריכים לבטל אותן כדי שלא להיכשל באיסור לשון הרע, לבין נשים, שאינן חייבות במצוות הללו", שנראה שפשוט הוא שמכיון שאינן מחוייבות במצוות אלו אין להן ללכת לבית הכנסת כשיכשלו שם באיסור לשון הרע, אלא הן צריכות להישאר בביתן, שמכיון שהן לא מחוייבות בכך כיצד יכניסו את עצמן בלא צורך למקום שבו יעברו על איסור מדאורייתא.

ויש להביא בזה שהגר"א, באגרת שכתב לאשתו (באגרת הגר"א) הורה: "בבית הכנסת תִּקְצֹר מאד ותצא, ויותר טוב להתפלל בבית כי בבית הכנסת אי אפשר להינצל מקנאה ולשמוע דברים בטלים ולשון הרע ... וכל שכן בשבת ויום טוב שמתאספין

^י ע"פ מה שהוכיח בחפץ חיים (כלל ו' ס"ו) שאם בשעה שהולך לישב בין מספרי לשון הרע יודע שהם מדברים לשון הרע, עובר על איסור שמיעת לשון הרע גם אם אינו רוצה בשמיעה, יעו"ש.

^{יא} חוץ מאשר בקריאת המגילה. ויש לעיין בתקיעת שופר שכתבו כמה אחרונים שהנשים קיבלוה עליהן חובה. ויעיין משנ"ב (סי' רפ"ב ס"ק י"ב) שאף שכתב המג"א שנשים חייבות בקריאת התורה, מ"מ אין נוהגות כן.

הרבה, יותר טוב שלא תתפלל כלל^{יב}.

והוא להיפך ממה שרגילות הנשים בזמננו להחזיק את ההליכה לבית הכנסת למצוה^{יג}.

וכנראה שאין כוונתו באופן שברור שאם תלך לבית הכנסת תבוא לשמיעת לשון הרע, שאם כן היה אסור לה ללכת, ולא רק "יותר טוב שלא תתפלל כלל", אלא כוונתו היא שאם היא תרגיל עצמה ללכת לבית הכנסת באופן קבוע, בודאי תבוא לעבירות אלו בחלק מהפעמים שהולכת לשם, ולכך אף שאין איסור בהליכה לבית הכנסת מכיון שאין ודאות שבפעם זו שהולכת היא תיכשל, מכל מקום טוב יותר שתרגיל את עצמה שלא ללכת מכיון שאי אפשר שלא תיכשל לפחות בחלק מהפעמים ויֵצֵא שכרה בהפסדה.

וראיתי שהג"ר משה שטרנבוך שליט"א מביא (טעם ודעת, ויקרא י"ג, מ"ו) ששמע מהרב דסלר זצ"ל שהנשים בת"ת בקעלם לא היו הולכות לעולם לבית הכנסת להתפלל מחמת סיבה זו.

וראיתי בספר דרך שיחה (ח"ב עמ' רפ"ח) ששאלו את מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א על ההוראה הזו שבאגרת הגר"א, והוא אמר ש"דברי הגר"א היו בזמנם, שלא היו הנשים מדברות ברחוב ושהו בבית ודיברו רק כשהיו נפגשות בבית הכנסת, אבל היום שמדברים כל היום אדרבה תלכנה וידברו פחות".

ויש להעיר על דבריו, לפי מה שמתבאר בדברי החפץ חיים (עשין ז', ובבמ"ח) שאדם המדבר לשון הרע בבית הכנסת, ואפילו הוא רק שומע לשון הרע, חוץ ממה שהוא עובר על האיסורים הקיימים בכל לשון הרע, הוא עובר גם על מצות עשה של

^{יב} היינו, טוב שלא תתפלל כלל בבית הכנסת אלא תתפלל בבית.

^{יג} ואף שבודאי בדורות האחרונים התחזקה הידיעה על איסור סיפור לשון הרע בקרב הציבור יותר מאשר היתה מפורסמת בדורות קודמים, מ"מ נראה שדחוק הוא לומר שסתם נשים בזמננו מדקדקות באיסור זה יותר ממה שהיו מדקדקות הנשים בביתו של הגר"א.

"מקדשי תיראו", שלפי זה גם כהיום שהנשים עלולות לדבר לשון הרע גם כשהן בביתן וברחוב, עדיף שלא יבואו לבית הכנסת שבו יעברו גם על האיסור של "מקדשי תיראו", מאשר שיהיו מחוץ לבית הכנסת ויעברו על איסור לשון הרע בלבד".

יד והעירוני, שיש לפרש בכוונתו שאפשר שכיום לא מדברים לשה"ר כלל בביהכ"נ, כי את אותם הסיפורים ידברו במקום אחר ולא שם, ורק בזמנם שלא היו פוגשים אלו את אלו ברחוב אלא רק בבית הכנסת היו מדברים לשון הרע בבית הכנסת. ואפשר שהוא סובר שעזרת נשים אין בה קדושת בית הכנסת (עי' להלן שיעור כ"ז מש"כ בדין עזרת הנשים).

ה

סיפור לשון הרע בבית הכנסת על ידי תלמידי חכמים ותלמידיהם

הבאנו בשיעורים קודמים את דברי החפץ חיים (עש"ן, ז') שהמספר לשון הרע בבית הכנסת, חוץ ממה שהוא עובר על איסור לשון הרע הוא עובר על עשה של "מקדשי תיראו", שנצטוונו לירא מהשכינה ששורה בבית הכנסת, ובמה שהוא עובר על רצון הקדוש ברוך הוא במקום זה הרי אינו ירא מהשכינה.

ולכאורה, מה הנפקא מינה בדין זה, והרי גם אילו לא היה בדיבור זה איסור של לשון הרע היה המדבר עובר על האיסור של מורא מקדש, שהרי אסור להשיח שיחה בטילה בבית הכנסת, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' קנ"א ס"א), והדיבור של לשון הרע הוא בודאי בכלל שיחה בטילה האסורה.

והבאנו כבר (שיעור כ"ג) שיש נפקא מינה בזה במי ששומע לשון הרע, שאין עליו איסור של מורא מקדש שמחמת שיחה בטילה שהרי הוא רק שומע ואינו מדבר, אבל הוא עובר על איסור זה שמחמת דיבור לשון הרע שבבית הכנסת.

ובדברי החפץ חיים מתבאר שיש נפקא מינה נוספת, בתלמידי חכמים ותלמידיהם שהותר להם לאכול ולשתות בבית הכנסת מדוחק, כמבואר בשו"ע (שם), וכתב המגן אברהם (שם ס"ק ב') שטעם ההיתר הוא כדי שלא יתבטלו מלימודם אם יצטרכו לצאת מבית הכנסת כדי לאכול ולשתות^{טו}.

ועל פי זה כתב המגן אברהם (שם) שהיתר זה הוא רק באכילה ושתיה, שבהם שייך הטעם הזה, ולא במעשים אחרים שאסור לעשותם בבית הכנסת, ד"אטו תלמיד

^{טו} ועי' להלן שיעור י"ט וכ' שהבאנו טעמים נוספים לדין זה, וגדר ההיתר.

חכם לא הוזהר על מורא מקדש", ועל כן אסורים להיכנס בהם מפני החמה ומפני הגשמים, וכל שכן שאסורים בהם בשחוק והיתול (כ"כ החפץ חיים כאן, ובמשנ"ב שם ס"ק ד').

ודנו הפוסקים האם שיחה בטילה הותרה לתלמידי חכמים כמו שהותרו אכילה ושתייה, או שהיא דומה לשחוק והיתול ואסורה. והחפץ חיים (כאן) כתב שיבאר דין זה בסוף הספר, ושם כתב שמחמת ריבוי הוצאות הדפוס אינו יכול להרחיב בזה.

אמנם זהו דוקא בשיחה בטלה שאין בה איסור מחמת תוכן הדברים, אבל אם התלמיד חכם משוחח בדברים שיש בהם איסור לשון הרע, בזה, על פי חידושו של החפץ חיים שיש איסור של מורא מקדש בכך שהוא עושה בבית הכנסת מעשה כנגד רצון הקדוש ברוך הוא, הרי הוא עובר על איסור זה אף שהוא תלמיד חכם, שמעשה זה ודאי לא הותר לו לעשותו בבית הכנסת.

ו

האם מותר לשוחח בבית הכנסת שיחה שהיא לצורך פרנסה וכו'?

הבאנו בשיעורים קודמים את דינו של החפץ חיים שהמדבר לשון הרע בבית הכנסת עובר עם איסור "מורא מקדש", ושהחפץ חיים הזכיר שאיסור זה הוא מלבד מה שאסור לשוח שיחה בטילה בבית הכנסת.

ויש לדון, במי שרואה בבית הכנסת, בשעת התפילה, אדם שיוכל להתייעץ עמו בעניין נחוץ, כגון כיצד לתקן חפץ מסויים בביתו או כיצד לסדר עניין כלשהו מול הרשויות וכדו', האם מותר לו לשוחח אתו בעניינים אלו בבית הכנסת לאחר שתסתיים התפילה.

והספק הוא, במה שכתב השו"ע (או"ח סי' קנ"א ס"א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם קלות ראש" - שהוא לשון הגמ' במגילה (כ"ח ע"א) - וביאר השו"ע שהוא: "כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה" (ומקורו מהרמב"ם (פי"א מתפילה ה"ו) והטור)^{טז}, מהי "שיחה בטילה" האסורה, האם היא רק שיחה שאין בה כל תועלת, כגון שמשוחח עם חבריו: "כמה אנשים מתו במדינה מרוחקת כל שהיא מנגיף הקורונה", שאין בידיעה זו כל צורך, אבל שיחה שיש בה צורך מותרת בבית הכנסת אף שהיא בעניין של חול. או שמא האיסור בשיחה בטילה הוא בכל שיחה בענייני חולין, אף אם היא בעניין נחוץ, וכמו באופן שציירנו.

^{טז} אמנם יעויין ביאור הגר"א שציין שרש"י אינו סובר כן, שגרס בגמ' "אין נוהגים בהם קלות ראש, אין נאותין בהם ואין מתקשטין בהם וכו'", וכתב שלא גורסים "ואין נאותין בהם", בוא"ו, משום שדין זה ואלו שאחריו הם ביאור מה שאמרו "אין נוהגים בהם קלות ראש". ורק להרמב"ם ודעימיה שגורסים "ואין נאותין בהם", וממילא איסור "קלות ראש" הוא איסור לעצמו, יש מקום לומר ששחוק והיתול ושיחה בטילה אסורים משום שיש בהם קלות ראש.

ואמר לי הרה"ג רבי יצחק חיים הכהן טוויל שליט"א, שהוא ראה אצל הרב שך זצ"ל שהיו באים אליו להתייעץ בעניינים אישיים בבית המדרש של ישיבת "פוניבז'" לאחר תפילת מנחה. וכך ראה גם אצל הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהיה עונה לשאלות אישיות בבית הכנסת לאחר התפילה.

ויש להבין מה הטעם לכך.

ובמשנה ברורה (שם ס"ק ב') הביא בשם הפרי מגדים (שם א"א ס"ק א') ששיחה בטילה שאסרו היא גם שיחה לצורך פרנסה, שבחוץ שרי, בבית הכנסת היא אסורה, וכל שכן שיחה בטילה ממש בודאי אסורה.

והפרי מגדים הוכיח את דינו, ממה שאמרו בגמ' (יומא י"ט ע"ב) השח שיחה בטילה עובר בעשה, שנאמר "ודברת במ" ולא בדברים בטלים. ומבואר שגם מחוץ לבית הכנסת אסור לשוחח בדברים שאין בהם תועלת, ואם כן קשה מה התחדש באיסור שיחה בטילה בבית הכנסת. ובהכרח לומר שאיסור שיחה בטילה בבית הכנסת הוא לא רק בשיחה שאין בה תועלת אלא גם בשיחה שהיא לצורך פרנסה וכדו".

ויש להעיר על דבריו, שבס' קנ"ו, שהביא המגן אברהם את הדין שהשח שיחת חולין עובר בעשה, הקשה הפרי מגדים על מה שאמרו (רמב"ם פ"ב מהל' דעות ה"ד) ש"רב שלא שח שיחה בטילה מימיו", ואם שיחה זו אסורה מה הרבותא בכך שרב לא שח שיחה בטילה ולא עבר על האיסור.

^{יז} ויש להעיר ע"ז, שהפמ"ג כתב בר"ס קנ"א שהאיסורים של קדושת בית הכנסת הם מדרבנן, ומשום נדר. ובאיסור שיחה בטילה בחוץ כתב הפמ"ג שאפשר שהוא מדרבנן, וא"כ יתכן לומר שגם איסור שיחה בטילה בבית הכנסת הוא איסור על שיחה שאין בה תועלת כמו האיסור בשיחה בטילה בחוץ, אלא שבאיסור שיחה בטילה בבית הכנסת התחדש שהשיחה אסורה מן התורה, משום נדר, ולא רק מדרבנן.

וכתב הפרי מגדים ש"לא ניתנה תורה למלאכי השרת". והיינו שאיסור זה אינו איסור מוחלט, ויש זמנים שמותר לשוחח שיחה זו, ועל כך שיבחו את רב ש"לא שח שיחה בטילה מימיו" - אפילו בשיחה בטילה המותרת.

וקשה, שלפי זה נפלה הראיה של הפרי מגדים ש"שיחה בטילה" האסורה בבית הכנסת היא אפילו שיחה שהיא לצורך פרנסה, שהרי יש לומר שהדין שנתחדש באיסור שיחה בטילה בבית הכנסת הוא שאפילו שיחה בטילה שמותרת בחוץ משום ש"לא ניתנה תורה למלאכי השרת", אסורה בבית הכנסת מחמת קדושת בית הכנסת".

ועוד יש להקשות, שהוכחת הפרי מגדים מאיסור שיחה בטילה בחוץ, היא רק מכיון שהוא מפרש ש"שיחה בטילה" האסורה היא שיחה שאין בה תועלת. ואכן כך פירש רבינו יונה (ברכות ט' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ודברת), שדין זה נאמר על מי שמשוחח ב"דברי הבאי".

אבל רש"י (יומא שם) פירש ש"השח שיחה בטילה" הוא ב"דברי גנות". ולפי דבריו אין כל הכרח לדינו של הפרי מגדים, שהרי אם איסור שיחה בטילה בחוץ הוא בדברי גנות, יתכן לפרש שהאיסור שהתחדש בשיחה בטילה בבית הכנסת הוא בשיחה בדברי הבאי, ולעולם יש לומר ששיחה בענייני פרנסה אינה בכלל שיחה בטילה והיא מותרת גם בבית הכנסת.

יח וכעין זה יש להקשות עוד שיתכן לפרש שמיידי בשיחה שהתירו משום "מיעוט שיחה" וכמו שמובא (בהקדמת ספר בית אהרן, להג"ר אהרן וואלקין זצ"ל) בשם הגר"א שהאדם צריך מעט שיחה עם חבירו כדי לישב את דעתו, והיא מקנייני התורה, וא"כ יש לומר ששיחה זו, שאין בה תועלת מצד תוכן הדברים, היא שנאסרה בבית הכנסת, ולא שיחה שהיא לצורך פרנסה (וראיתי מובא בשם מרן הגר"ג אדלשטיין שליט"א, בשיחה שנדפסה בקובץ "דרכי החיזוק", ש"גם דברים בטלים שאינם אסורים, כידיע מהגר"א שאדם צריך לדבר קצת דברים בטלים בשביל יישוב הדעת, אבל בבית הכנסת אין לדבר"). ויתכן שמכיון ששיחה זו היא כדי לישב את דעתו הוי כשיחה לצורך מצוה ומותר לשוחח בה בבית הכנסת, וצ"ע.

ובדברי המשנ"ב צ"ע, שבסי' קנ"ו הביא את האיסור להשיח שיחה בטילה בחוץ, וכתב שפירוש שיחה בטילה הוא "דברי גנות", וכפירוש רש"י, ואילו בהלכות קדושת בית הכנסת, בסי' קנ"א, העתיק את דינו של הפרי מגדים ששיחה בטילה האסורה בבית הכנסת הוא אפילו בשיחה שהיא לצורך פרנסה, וצ"ע ששני הדברים אינם מתישבים זה עם זה.^ט

^ט ויתכן לתרץ שהמשנ"ב הולך בזה לשיטתו בספר חפץ חיים, שנקט להלכה שדיני קדושת בית הכנסת הם מדאורייתא, ולכן בסי' קנ"ו, לענין איסור שיחה בטילה בחוץ שהוא מדרבנן, נקט לקולא כדעת רש"י שהאיסור הוא רק בשיחה בדברי גנות, ואילו בסי' קנ"א, לענין דיני קדושת בית הכנסת דאורייתא, החמיר כדעת רבינו יונה שסובר ששיחה בטילה שאסורה בחוץ היא אפילו בדברי הבאי, שממילא מוכרח מדבריו ששיחה בטילה האסורה בבית הכנסת היא אפילו שיחה שהיא לצורך פרנסה.

ז

"מי שבירך" לשומר פיו שלא לדבר בשעת התפילה

מובא בספרים קדמונים^כ שבזמן הגזירות של ת"ח ות"ט שאל בעל התוס' יו"ט על מה הגיעו גזירות אלו, והשיבו לו מן השמים שהוא משום שלא נזהרים מדיבורים בבית הכנסת, ומשום כך תיקן התוס' יו"ט לומר "מי שבירך" לאחר קריאת התורה בשבת "לכל מי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בשעת התפילה" (והובא בספר שערי אפרים שער י' סוף סי' מ"ז, ונדפס כיום בסידורי "תפילת כל פה", ויש מקומות שנוהגים לאומרו).

ואיסור זה, שלא לדבר בשעת התפילה הוא איסור לעצמו, מלבד האיסור לדבר שיחה בטילה בבית הכנסת, והוא מובא באליהו רבה (סי' קכ"ד) בשם הכלבו, שכתב: "אוי להאנשים שמשיחים בעת התפילה, כי ראינו כמה בתי כנסת נחרבו בשביל עוון זה", והובא במשנה ברורה (סי' קכ"ד ס"ק כ"ז).

וכתב השל"ה (ווי העמודים, עמוד העבודה פ"י) שיש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה, והובא בפרי מגדים (שם א"א ס"ק י"א) ובמשנה ברורה (שם).

ושני איסורים אלו הם חלוקים בטעמים ובדיניהם:

איסור שיחה בטילה בבית הכנסת, שמובא בשו"ע סי' קנ"א, הוא משום האיסור של "מורא מקדש", להיות ירא מהשכינה ששורה במקום זה, והשיחה במקום זה היא חסרון במורא מהשכינה. ואיסור זה אינו דווקא בשעת התפילה אלא גם בכל שעות היום והלילה.

^כ בספר מורא מקדש לרבי ייב"א סבא מאוסטרהא (אמנם שם נראה שה"מי שבירך" נתקן למי שלא מדבר בבית הכנסת), ובעוד ספרים.

ואילו איסור השיחה בשעת התפילה הוא משום שאין ראוי שבשעה שהציבור עוסקים בשבחו של הקדוש ברוך יהיה האדם עוסק בדברים אחרים, ואיסור זה הוא גם מחוץ לבית הכנסת, וכגון כשמתפללים ב"מנייני חצרות". ועל איסור זה - אף שאינו לא מדאורייתא ולא מדרבנן - יש קפידא גדולה בשמים, ועליו כתב הכלבו שראה שנחרבו בעבורו בתי כנסיות, ועליו גילו להתוס' יו"ט מן השמים שנגזרו הפרעות שבשנת ת"ח ות"ט, ועל הנזהרים בו תיקן התוס' יו"ט את ה"מי שבירך" למי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בשעת התפילה^{כא}.

ויש להעיר על נוסח ה"מי שבירך", שמאחר שהדרך היא שמתפללים בבית הכנסת, ואם כך לא די שהאדם שומר פיו שלא לדבר בשעת התפילה, שהרי גם לפני התפילה ולאחריה אסור לו לדבר במקום זה מחמת קדושת בית הכנסת.

ולדוגמא, האם יתכן שיתקנו ברכה למי ששומר פיו שלא לדבר לשון הרע בבית הכנסת, שנשמע מזה שתחול עליו הברכה גם אם הוא מדבר לשון הרע במקומות אחרים.

ואם כך תמוה כיצד תיקנו ברכה למי שנשמר שלא לדבר בשעת התפילה, שנשמע מזה שאם ידבר בשעות אחרות הוא בכלל המתברכים^{כב}.

כא ויש לעיין מהו גדר "שעת התפילה" שנאסר בשיחה, מאימתי מתחילה התפילה, האם מברכות השחר, או מאוחר יותר, מה הדין בזמן שלפני ואחרי קריאת התורה, ובקטעים בתפילה שלאחר קדיש תתקבל. ועוד יש לעיין האם גם לאדם שאינו מתפלל עם הציבור אסור לדבר בשעה זו. וכן יש לעיין מה הדין בשיחה בדברי תורה.

כב ויתכן לומר שבעל התוס' יו"ט סבר שאיסור שיחה בטילה בבית הכנסת הוא רק בשיחה של דברי הבאי ולא נאסרה בבית הכנסת שיחה שהיא לצורך פרנסה (ודלא כמו שכתב הפרי מגדים והמשנה ברורה, שהבאנו את דבריהם בשיעור הקודם), ואילו בשעת התפילה אסור לשוחח גם בשיחה שהיא לצורך פרנסה, ועל כן תיקנו ברכה למי שנשמר משיחה זו בשעת התפילה.

מנחם	סימן ח	כנסת
------	--------	------

ח

כניסה לבית הכנסת "החורבה" כדי להתפעל מיופיו

אדם שמעוניין להיכנס לבית כנסת כדי לראות את יופיו, כגון שפתחו בית כנסת חדש והוא מתעניין כיצד הוא נבנה, האם מותר להיכנס אליו למטרה זו.

וכן, אדם שמטייל ב"רובע היהודי" ורוצה להיכנס לבית כנסת "החורבה" כדי להתפעל מעבודת השיקום והחידוש שעשו בו, האם הדבר מותר.

ואם נכנס לבית הכנסת בלי לומר פסוק וכדו', בודאי שהכניסה אסורה, שהרי אסור להיכנס לבית כנסת אלא לדבר מצוה, כמו שכתב הרמב"ם (פ"י מהל' תפילה ה"ח) "אסור להיכנס בהם אלא לדבר מצוה", ולכן אמרו (מגילה כ"ח ע"ב) שהנכנס לקרוא לחבירו יקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו.

והנידון הוא אם רוצה להיכנס ולקרוא מעט ואחר כך להתבונן ביופיו של בית הכנסת.

ומקום השאלה, משום שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב): בתי כנסיות ... אין מטיילין בהם, ונפסק בשו"ע (סי' קנ"א ס"א).

ויש לעיין מה משמעות "טיול" שנאסר לעשות בבית הכנסת.

ובפ"י רבי אברהם מן ההר (מגילה שם) כתב: "לשון טיול, שעומדים שם לשמח ולעונג, אלא צריך לעמוד שם באימה".

ולפי דבריו נראה שיהיה אסור גם להיכנס לבית הכנסת למטרה זו, אפילו אם יקרא מעט או יאמר דבר שמועה.

אמנם יתכן לומר שכשנכנס לבית כנסת כדי להתפעל מיופיו ומכבודו אין זה מעשה של "טיול" לשמח ולעונג את עצמו, אלא הוא מתפעל מהכבוד שמכבדים את בית הכנסת, שעשאוהו יפה ומפואר "לרומם בית אלוקינו", ולכך אין זה בכלל טיול האסור.

מנחם	סימן ט	כנסת
------	--------	------

ז

קדושת בית הכנסת בזמן שבית המקדש קיים

האם הלכות קדושת בית הכנסת היו קיימות מאז ומעולם, וינהגו לעולם.

ויסוד הספק, לדעת הראשונים שסוברים שדיני קדושת בית הכנסת נובעים מהמצוה של "מקדשי תיראו", שיש לירא מהשכינה ששורה בבית הכנסת שהוא "מקדש מעט".

ובגמ' (מגילה כ"ט ע"א) דרשו מהפסוק (יחזקאל י"א, ט"ז) "ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם" - "אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל" שבזמן הגלות השכינה לא עזבה את ישראל לגמרי והיא שורה בבתי כנסיות שבבבל.

ואפשר, שמצב זה התחדש רק לאחר שחרב הבית, אבל בזמן שהיה בית המקדש קיים והיתה השכינה שרויה עליו, לא היה צורך שתשרה השכינה בבתי כנסיות שיהיו "מקדש מעט"^כ.

ועל פי זה יתכן שלשיטות אלו לא נהגה מצות "מקדשי תיראו" בבתי הכנסת בזמן הבית, ולא נאמרו אז הלכות קדושת בית הכנסת^כ.

^כ ויעויין תרגום (שם) שכתב: "ארי בדרתינן במדינתא, ויהבית להון בתי כנישתא תנין לבית מקדשי" וכו', ומשמע כדברינו שהקב"ה נתן לבני ישראל את בתי הכנסת למקדש מעט לאחר שהוא פיזר אותם בארצות.

^{כד} וכך יש לדייק בלשון הסמ"ק (מצוה ו') במצות "מקדשי תיראו" שכתב שהיא נוהגת בבית המקדש "ובזמן הזה בבית הכנסת מקדש מעט". אמנם יעויין יראים (מ' ת"ט) שנראה שאין חילוק במצוה זו בבתי כנסת בין זמן הבית לזמן הזה. ולהסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן יש לומר שדינים אלו אינם שייכים כלל לכך שבית הכנסת הוא "מקדש מעט" אלא הם מחמת שהוא מקום תפילה, ואם כך הם היו נוהגים תמיד. ויעויין גם אגרות משה (או"ח ב', סי' מ"ד) שנלמד מהמצוה של "ועשו לי מקדש" שיש מצוה לבנות מקדש מעט לעשות שם את העבודה שהיא בזמן הזה, שהיא התפילה (יעויין להלן שיעור כ"ג שהרחבנו בזה), וכתב שמצוה זו היתה נוהגת גם בזמן המקדש, בשאר מקומות, שיבנו שם מקדש מעט לאלו שאינם יכולים לבוא למקדש להתפלל שם, שהיא העבודה שאפשר לעשות בכל מקום, יעו"ש.

ואם דבר זה הוא נכון, יש לומר שהוא הדין כאשר במהרה יבנה המקדש ותשרה עליו השכינה, ששוב לא יהיו בתי הכנסת "מקדש מעט" ולא תשרה בהם השכינה.

ונראה שבבתי כנסת שנבנו בימינו, בזמן החורבן, וכבר חלה עליהם השראת השכינה ודיני קדושת בית הכנסת, יש לעיין אם דינים אלו יפקעו לכשיבנה הבית, שיש לומר שיהיה דינם כדין בית הכנסת שחרב שהקדושה שהיתה עליו כשהיה בנוי לא פקעה ממנו, כמבואר במשנה (מגילה כ"ח ע"א) ונפסק בשו"ע (סי' קנ"א ס"י)^כ. ויש לדחות.

ובבתי כנסת חדשים שיבנו לאחר שיבנה בית המקדש, בודאי יש לומר לפי זה שלא תחול עליהם הקדושה, ואף שיקראו בשם "בית הכנסת" לכל דבר, לא ינהגו בהם חיובי המורא שנובעים ממצות "מקדשי תיראו", וצ"ע.

כה ומה שאמרו (מגילה כ"ח ע"ב) בתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויים, לשיטת התוס' (שם ד"ה בתי) שהטעם משום שלכשיבוא הגואל במהרה בימינו תפקע קדושתן, יעויין ביאור הלכה (סי' קנ"א ד"ה אבל) שביאר שהוא משום שכל ישראל יתקבצו לעלות לארץ והם עתידים להחרב.

י

קדושת בית הכנסת ברחבת "הכותל המערבי"

האם יש ל"רחבת הכותל המערבי" קדושת בית הכנסת, חוץ ממה שהיא המקום הסמוך ל"שריד בית מקדשנו".

כגון, בני משפחה שלאחר שיצאו מ"רחבת הכותל" הבחינו שאחד מהם נשאר להתפלל, והם רוצים לחזור לרחבה כדי לקרוא לו שיצא, שאם יש ל"רחבת הכותל" קדושת בית הכנסת, אסור להיכנס אליה ולקרוא לו אלא צריך קודם לקרות מעט או לומר דבר שמועה וכדו', כמו שיש לעשות בבית הכנסת, שנפסק בשו"ע (או"ח סי' קנ"א ס"א): "אם צריך להיכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו, שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו, ואם אינו יודע ... ישהה מעט ואחר כך יצא, שהשיבה בהם מצוה שנאמר אשרי יושבי ביתך".

ואם אין ל"רחבה" דין בית כנסת מותר להיכנס אליה לצרכו.

וראיתי שמובא בשם הגרי"ש אלישיב זלה"ה (בס' מנוחת אמת, פי"ב ס"י) שלרחבת הכותל התחתונה יש דין של בית כנסת, ואילו לרחבת הכותל העליונה, שבה אין רגילים להתפלל ברוב ימות השנה, אין קדושה, וכך נקטו עוד הרבה מפוסקי דורנו.

ואף על פי שהיה מקום לדחות ולומר שרק למקום שהוא "בית" ניתן דין בית כנסת, אבל לרחבת הכותל שהיא מקום פתוח לא ניתן דין זה.

ראיתי שהוכיחו (הגר"ר יוסף ליברמן שליט"א בס' משנת יוסף הל' בית הכנסת סי' ל"ב) מהמשנה במגילה (כ"ה ע"ב) שאסור לבני העיר שמכרו את הרחוב, שהיו רגילים להתפלל בו בזמנם בתעניות ובמעמדות, ליקח בדמיו חפץ של חולין אלא רק דבר שקדוש יותר

מהרחוב, משום ש"מעלין בקודש ואין מורידין"^י.

ומוכח מזה שאף שהרחוב הוא שטח פתוח ואינו "בית" מכל מקום יש לו קדושה, ומכאן יש ללמוד שכך גם ל"רחבת הכותל" יש קדושה של "בית הכנסת".

אלא שיש להעיר על זה, שראיה זו נכונה לדעת הראשונים שסוברים שיסוד דיני קדושת בית הכנסת נובע ממה שמקום זה הוא מקום קדוש לתפילה, וכעין מה שתיקנו הנהגות של קדושה בחפצי מצוה: סוכה, לולב וכדו'יו, לפי דעתם אכן מוכח מדין רחובה של עיר שגם למקום פתוח אפשר לתת דיני חפץ של מצוה, וכשם שאסור להורידו מקדושתו כך גם נאמרו בו דיני קדושת בית הכנסת.

אבל לדעת הראשונים הסוברים שיסוד דיני קדושת בית כנסת הוא משום מצות "מקדשי תיראו", שבית הכנסת הוא "מקדש מעט" שיש לנהוג בו במורא כשם שיש לנהוג במורא מבית המקדש, וכמו שנקט החפץ חיים (עשין, ז') להלכה^י, לדעות אלו יש לחלק ולומר שאף שלענין שיהיה המקום הזה כחפץ של מצוה שאסור להורידו מקדושתו, אכן הוא קדוש, אבל לענין שיהיה דינו כ"מקדש מעט" שיחול בו העשה של "מקדשי תיראו" יש לומר שכל שאינו "בית" כמו "בית המקדש" אינו בגדר "מקדש

כו ואמנם להלכה קי"ל כדעת חכמים שם (כ"ו ע"א) שמותר להם לקנות בדמי הרחוב חפץ של חולין, משום שאין רגילין להתפלל ברחוב בקביעות אלא באקראי בעלמא ועל כן אין בו קדושה.

כז יעויין ר"ן עהרי"ף במגילה (ר"פ בני העיר), שהביא את דעת הרמב"ן בטעם דיני קדושת בית הכנסת שהוא משום שעשאו כמשמשי מצוה בשעת מצותן, שבזמן המצוה יש בהן קדושה של כבוד, ודעת הר"ן עצמו שכיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו קדושה מדבריהם.

כח שהביא בכלל העשין של לשון הרע שמי שמדבר לשון הרע בבית הכנסת עובר בעשה של "מקדשי תיראו". (ושם בבמ"ח הזכיר שלדעת הפמ"ג ר"ס קנ"א האיסור הוא מדרבנן.)

מעט¹⁰³ ולא חלים בו דיני קדושת בית הכנסת¹⁰⁴. וצ"ע.

והצעתנו את הדברים במכתב לפני הג"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס "משנת יוסף":

בס"ד, י"ד אב תש"פ

לכבוד הגאון המפורסם וכו' רבי יוסף ליברמן שליט"א

בשבת האחרונה נשאתי ונתתי בדברי הרב שליט"א בס' משנת יוסף, וכדלהלן.

בדברי הערתי על מה שפסק הרב שליט"א שיש לרחבת הכותל המערבי דין של קדושת בית הכנסת, והוכיח שיש לתת קדושה גם למקום פתוח ולא רק ל"בית" ממש, ממה שאמרו במגילה כ"ו ע"א שבני העיר שמכרו רחובה של עיר יכולים לקנות בדמיו דבר חולין, משום שמתפללין בו ארעי, ומוכח מזה שאילו היו מתפללין בו בדרך קבע היתה חלה עליו קדושה.

ומכאן הוכיח הרב שליט"א שהוא הדין שיכולה לחול קדושת בית הכנסת גם לרחבת הכותל.

כט ואף שבבית המקדש עצמו לא היו העזרה והלשכות מקורות, הרי מצינו שדין "מורא מקדש" נאמר בכל הר הבית, כמבואר ביבמות ו' ע"ב אל יכנס להר הבית במקלו וכו' וברמב"ם פ"ז מבית הבחירה, ובהכרח שמשום שהר הבית הוא סביבות המקדש, שהיה "בית", נאמרו דיני המורא גם עליו. (אמנם במאירי ביבמות ו' ע"א כתב שמצות מורא מקדש בהר הבית היא מדרבנן.) ועוד, שלעזרה והלשכות היו עכ"פ מחיצות שהקיפו אותם, ואילו ל"רחבת הכותל" אין מחיצות שנועדו לגדור אותה: שה"כותל" הוא חומת הר הבית ונועד לשמש את השטח שמאחוריו, והמחיצה שמשמאל ל"רחבת הכותל" היא קיר מבנה שנמצא שם, ונמצא שאין לרחבת הכותל רק שתי מחיצות שמשמשות אותה: המחיצה שמפרידה בין עזרת הגברים לעזרת הנשים, והמחיצה שמפרידה בין הרחבה התחתונה לרחבה העליונה.

ל ויתכן לפרש בדעתם שהם חששו לחומרא לדעת הסוברים שדיני קדושת בית הכנסת אינם משום "מקדש תיראו" אלא מדרבנן, שלדבריהם אכן יש ראייה מדין "בני העיר שמכרו רחובה של עיר". אמנם לפי זה תהיה נפקא מינה שאף שיש לנהוג ברחבת הכותל את דיני קדושת בית הכנסת, מכל מקום לא נאמרו בה החומרות הנובעות מדיני בית הכנסת שבאו מחמת מצות "מקדשי תיראו" (שכתב החפץ חיים שם), ועוד, שאיסורים אלו הם מדרבנן בלבד ולא מדאורייתא.

מנחם	סימן י	כנסת
------	--------	------

והערתי על כך, שראיה זו נכונה לפי שיטת הר"ן במגילה (ר"פ בני העיר) שדיני קדושת בית הכנסת יסודם מחמת ש"כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם", לפי דבריו יש לומר שמוכח מדין "רחובה של עיר" שיכולה שתחול קדושה גם על מקום פתוח. וכך יש לומר גם לשיטת הרמב"ן שם.

אבל לפי שיטת הראשונים הסוברים שדיני קדושת בית הכנסת יסודם ממצות "מקדשי תיראו" (הלא הם היראים, הסמ"ק והסמ"ג, שהביאם החפץ חיים, עשין ז'), שבית הכנסת הוא "מקדש מעט", יש לדחות ולומר שאף שיכולה קדושה לחול גם על מקום פתוח, מכל מקום לא ניתן לה דין "מקדש מעט" כל שאין היא בית. (ואף שמצינו שהעזרה והלשכות נאמר בהם דין "מקדשי תיראו", יש לומר משום שהם סמוכים לבית המקדש וטפלים לו, כמו שמצינו שגם בהר הבית נאמרו דיני "מורא מקדש").

ונראה שרבינו בעל המשנה ברורה נקט להלכה כשיטה זו, ממה שהביא בספר חפץ חיים בכלל העשין של המספר לשון הרע, שמי שמספר לשון הרע בבית הכנסת עובר על העשה של "מקדשי תיראו".

ורציתי לבאר בכוונת הרב שליט"א שהוא נקט שאף שהמשנה ברורה החמיר כשיטת הראשונים שדיני קדושת בית הכנסת הם משום "מקדשי תיראו", ולפי ראשונים אלה יתכן לומר שאין קדושת בית הכנסת ל"רחבת הכותל", מכל מקום יש לחוש להלכה גם לשיטת הר"ן ודעימיה שדינים אלו הם מדרבנן, משום שתיקנו קדושה על המקום מאחר שעיקרו מיוחד לומר בו דברי קדושה, ולפי שיטתם יש לתת דיני קדושת בית הכנסת לרחבת הכותל.

ולפי זה יצא נפקא מינה להלכה, שאף שדין רחבת הכותל הוא כבית כנסת, מכל מקום אינו כבית כנסת ממש - שבכל בית כנסת יש לנהוג בדיני "מורא מקדש", ואילו ברחבת הכותל דיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן בלבד.

אתכבד מאוד אם הרב שליט"א יעיין בדברי, ואם יסכים למה שכתבתי בביאור דעתו. בתודה ובברכה,

וקיבלתי על כך את תשובתו במכתב:

שוכט"ס למעכ"ת שליט"א,

לענ"ד אינו תלוי לשם מה נבנה, אלא הציבור בכוחם לקבוע שהכותל המערבי הוא בית תפילה שער השמים שמכל העולם באים להתפלל שם. והרחבה התחתונה מוגדרת מד' מחיצות, וכן הרחבה העליונה (אלא שברחבה העליונה מקילים קצת ששם אין הפרדה), אבל בשעה שיש הרבה אנשים מתפללים גם למעלה ומקימים מחיצת הפרדה, ולא מצינו שמחיצה שמשמשת לב' הצדדים אינה מחיצה.

מוקירו דושת"ה,

יוסף ליברמן

יא

מדוע לא הותר להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים על ידי שיקרא מעט

המשנה ברורה (סי' קנ"א ס"ק ד') כתב חידוש לדינא, במה שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (שם ס"א) שמי שצריך לקרוא לחבירו שנמצא בבית הכנסת יקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו^א.

והיינו, שאסור להיכנס לבית הכנסת לצורך של חול, אלא רק כדי ללמוד או להתפלל בו^ב, ומטעם זה אסור להיכנס לבית הכנסת כשהמטרה בכניסה לשם היא רק כדי לקרוא לחבירו, שהוא צורך של חול, אבל אם יקרא מעט או יאמר דבר שמועה, נמצא שנכנס גם לצורך מצוה ולכן כשעושה כך מותר להיכנס לבית הכנסת.

והקשה המשנה ברורה (בשעה"צ שם ס"ק ב') על המעשה שהובא בגמ' (שם) ברבינא ורב אדא בר מתנא שעמדו בחוץ ושאלו שאלה את רבא. אתא זילחא דמיטרא - זרם של מטר - והם נכנסו לבית הכנסת, ואמרו שאף שאסור להיכנס לבית הכנסת מפני החמה ומפני הגשמים, מכל מקום מותר להם להיכנס משום ש"שמעתתא בעי צילותא כיומא דאיסתנא", היינו, שכדי להתרכז בלימוד השמועה הם צריכים צילות וישוב הדעת, ואם כן נמצא שהם נכנסים לבית הכנסת לצורך הלימוד ולא מפני הגשמים.

והקשה, מדוע היו צריכים האמוראים להגיע לטעם של "שמעתתא בעי צילותא", והרי גם לולא טעם זה היה מותר להם להיכנס לבית הכנסת מאחר שהם

^א בגמ' לא נזכר שצריך שתחילה יקרא מעט ורק אחר כך יקרא לחבירו, אבל כן הוא ברמב"ם (פי"א מתפילה ה"ט) וטור (סי' קנ"א), ונפסק בשו"ע.

^ב כך פסק הרמב"ם (שם ה"ח): אסור להיכנס בהם אלא לדבר מצוה.

עוסקים בלימוד, וכמו שהתירו למי שצריך לקרוא לחבירו להיכנס לבית הכנסת אם הוא יקרא מעט או יאמר דבר שמועה.

והמשנה ברורה הוכיח מזה שההיתר להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו על ידי שיקרא מעט או שיאמר דבר שמועה אינו היתר לכתחילה, משום שגם באופן זה עיקר המטרה שלו במה שהוא נכנס היא לצורך חול, כדי לקרוא לחבירו, ומה שהוא קורא מעט הוא טפל לזה, אלא שהתירו לו להיכנס כאשר אין לו אפשרות אחרת לקרוא לחבירו.

אבל האמוראים שעמדו בחוץ ורצו להיכנס לבית הכנסת כדי להינצל מהגשמים לא היו מוכרחים בדוקא להיכנס לבית הכנסת, שהרי יכלו להיכנס לבית אחר, של חול, ולכך לא התירו להם משום ההיתר שיקרא מעט או יאמרו דבר שמועה, ומשום כך הוצרכו לטעם של "שמעתתא בעי צילותא" כדי שיהיה מותר להם להיכנס לבית הכנסת.

ועל פי דבריו עולה שהוא הדין גם במי שצריך להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו או לצורך אחר של חול (כגון, כדי לאכסן שם חפץ כלשהו וכדו'), שאם הוא יכול לעשות זאת בלי להיכנס לבית הכנסת - אין לו היתר להיכנס על ידי שיקרא מעט אלא צריך למצוא את הדרך לעשות זאת מבלי להיכנס לבית הכנסת".

לג אמנם שמעתי על כך ממו"ר הגרמ"מ פוקס שליט"א שיש לדחות את ראיית המשנ"ב ולומר שהטעם שלא הותר לאמוראים להיכנס לבית הכנסת משום ההיתר של "יקרא מעט או יאמר דבר שמועה" הוא מאחר שהם עסקו בתורה עוד כשהיו מחוץ לבית הכנסת, וא"כ מוכח שכניסתם לבית הכנסת היא לצורך חול, והיתר זה לא נאמר רק במי שלא למד לפני שנכנס לבית הכנסת ורוצה כביכול ללמוד או לקרוא בביהכ"נ מסגולת קדושת המקום, והרי אפילו לשבת התירו משום אשרי יושבי ביתך, ואמר לי שלמעשה נראה להקל בזה, ובפרט שבערוך השולחן (שם ס"ד) נחלק על המשנה ברורה וכתב שמותר להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים על ידי שיקרא מעט. ושוב ראיתי שכבר תירץ כן בס' עמק ברכה (להג"ר אריה פומרנצ'ק זצ"ל).

עוד שמעתי מהגר"ב ליהמן שליט"א לחלק ולומר שהנכנס מפני הגשמים אין מועיל לו שיקרא מעט משום

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, רב "קרית שומרי החומות" – רמות ד' ומח"ס "דברות מנחם",
עבר על הדברים הנ"ל, וכתב לי עליהם:

דברי המשנה ברורה מחודשים מאד, דאם כדבריו, א"כ אפילו לצורך צילותא
דשמעתתא ג"כ אפשר ליכנס לבית חול, וכ"ת דביהמ"ד יש יותר סגולה לצילותא,
א"כ איך למדו בחוץ מקודם, ואף שיש לישב מ"מ הדבר מחודש, דע"פ פשוטו
מותר לכל אדם לומר שרוצה ללמוד בביהמ"ד (או אפילו לשבת בעלמא) משום סגולת
קדושת ביהמ"ד. אלא שהני האמוראים שלמדו בחוץ, הרי לא חיפשו ללמוד
בביהמ"ד משום הקדושה, וא"כ למה נכנסים עכשיו, וע"כ סתם בכדי להינצל מן
הגשמים, וע"ז תירצו דכוונתם בשביל עסק התורה שלא בהפרעת הגשם, וסגי
בכך. ואינם חייבים להטריח למצוא בית חול בשביל זה.

ומשנ"ב עצמו (ס"ה) בביה"ל ד"ה לעשותו, התיר קפנדריא אם יקרא או ישהה,
ולכא' קשה הלא יכול להטריח ללכת סביב סביב, והוי טריחא פחות מאשר למצוא
בית חול מחמת גשם, ועכ"ח דהוא עצמו הבין דסגי במה שלומד עתה בביהמ"ד,
וא"כ ה"ה מפני הגשם, אלא הני אמוראי שלמדו בחוץ בין כך הוכרחו לאמתלא
שעכשיו צריכים מחסה מגשם בכדי שיהיה צילותא. ועיי"ה ערוך השלחן.

שוב מצאתי בספר מעיין חיים (סי' י"ז) שהעיר בזה והוכיח מכמה ראשונים דלא
כדברי המשנ"ב, וצילמתי.

ולמעשה נראה להקל. כתבתי מאד בחיפזון ואתכם הסליחה.

שמיד כשנכנס לבית הכנסת כבר ניצל מהגשמים, והוא קורא מעט רק אחר כך, וההיתר להיכנס כדי לקרוא
לחבירו הוא דוקא כשתחילה קורא מעט ואחר כך יקרא לחבירו וכמו שהבאנו לעיל, ע"י הערה לא. והעירני
הגרמ"מ פוקס שליט"א שגם תירוץ זה הוא נגד פסק המשנ"ב, כי אם כדבריו לא צריך לתרוץ שההיתר לקרוא
לחבירו הוא משום שא"א בענין אחר, ושגם הערוך השלחן לא סבר כתירוץ זה, כמובן.

יב

היתר עשיית "קפנדריא" בבית הכנסת על ידי שיקרא מעט

האם מותר לעשות קפנדריא בבית הכנסת על ידי שיקרא מעט או שיאמר דבר שמועה, כמו שהתירו (מגילה כ"ח ע"ב, ובשו"ע סי' קנ"א ס"א) למי שצריך לקרוא לחבירו שנמצא בבית הכנסת, להיכנס לבית הכנסת על ידי שתחילה יקרא מעט ואחר כך יקרא לחבירו.

כתב על כך הביאור הלכה (שם ד"ה לעשותו דרך) שהדבר מותר, שעל מה שכתב השו"ע (שם ס"ה) שאם היו לבית הכנסת שני פתחים לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו, כתב הביה"ל, אם לא שיקרא או שישהא שם מעט וכנ"ל.

ודין זה צריך ביאור, שהרי הבאנו כבר (בשיעור י"א) את חידושו של המשנה ברורה (שם ס"ק ד') שמה שאמרו בגמ' שיכול להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו, הוא רק למטרה זו, שאין לו אפשרות להשיג את צרכו בלא להיכנס לבית הכנסת, שהרי חבירו נמצא בתוך בית הכנסת והוא עומד בחוץ.

אבל אם יכול להשיג את צרכו בלי להיכנס לבית הכנסת, כגון מי שעומד בחוץ ויורד עליו גשם, והוא רוצה להיכנס לבית הכנסת כדי להינצל מהגשם, אסור לו להיכנס גם אם יקרא מעט, משום שהוא יכול להינצל מהגשם על ידי שיכנס לבית של חול.

לד ועי' מחצית השקל (ס"ק ז') שמבואר בדבריו שלא ברור אם מותר להיכנס לבית הכנסת כדי להתפלל כשהוא מכין גם לקצר דרכו ולצאת אחרי שיתפלל מהפתח השני.

ואם כן יש להבין מה הטעם שכתב הביאור הלכה שיכול לעשות קפנדריא בבית הכנסת אם יקרא מעט או יאמר דבר שמועה, והרי יוכל להגיע ליעדו גם מבלי להיכנס לבית הכנסת, על ידי שילך מסביב ולא יקצר את דרכו דרך בית הכנסת^{לה}.

וצ"ב^ל.

לה שלא נזכר בביה"ל שהיתר זה הוא רק כשאין אפשרות להגיע ליעדו בדרך אחרת.

לו והיה אפשר לחלק שמה שכתב המשנ"ב שאסור להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים הוא רק כשהבית של חול נמצא בסמוך לו כמו בית הכנסת, ואם יכנס אליו לא יצטרך להאריך את דרכו, ואה"נ שאם יצטרך ללכת יותר כדי להיכנס לבית של חול מותר לו להיכנס לבית הכנסת על ידי שיקרא מעט, שהתירו לו כדי שלא יטרח להאריך את דרכו, והוא הדין לענין קפנדריא שלא הטריחוהו להאריך את דרכו והתירו לו לקצר את דרכו על ידי שיקרא מעט, אך זה דוחק שבמשנ"ב לא חילק בזה.

והיה אפשר לחלק ולומר שהעושה קפנדריא בבית הכנסת קל יותר מהנכנס לתוכו כדי לקרוא לחבירו או כדי להינצל מהגשמים, שהנכנס לבית הכנסת כדי לקצר דרכו אינו משתמש בבית הכנסת עצמו בכל שימוש אלא רק נכנס מפתח אחד ויוצא מהפתח שכנגדו (והאיסור הוא בכך שנכנס לתוכו שלא לצורך מצוה), ועל כן אם קורא מעט נחשבת הכניסה שהיא רק לצורך הקריאה ומותר לכתחילה. אבל הנכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו או כדי להינצל מהגשמים, שיש לו שימוש בבית הכנסת עצמו, לא מהני מה שיקרא מעט כדי להתיר לכתחילה, משום שעדיין עיקר כניסתו היא כדי לקרוא לחבירו וכדו' ומה שהוא קורא מעט הוא טפל לזה, ולכן התירו לעשות כך רק אם כשאי אפשר בדרך אחרת.

מנחם	סימן יג	כנסת
------	---------	------

יג

היתר עשיית "קפנדריא" בבית הכנסת לצורך דבר מצוה

האם מותר לאדם שהולך לדבר מצוה לעשות קפנדריא בבית הכנסת.

כגון, אדם שמתפלל בימי חג הסוכות ב"שטיבל" שבבית מדרשנו, והוא מעוניין ללכת לסוכה שנמצאת בקידמת המבנה כדי לברך שם על הלולב, כמו שמובא בשם האר"י הק' שע"פ הקבלה יש לברך על הלולב בתוך הסוכה¹, שנמצא שהוא הולך לדבר מצוה. האם צריך להקיף את המבנה כדי להגיע לסוכה, או שמותר לו לקצר את דרכו וללכת דרך בית הכנסת, שיכנס מהפתח שבמערב ויצא לסוכה מהפתח שכנגדו ב"מזרח" בית הכנסת.

והסברא בזה, שמבואר ברמב"ם (פ"י מהל' תפילה ה"ח) שטעם איסור קפנדריא בבית הכנסת הוא משום ש"אסור להיכנס בהם אלא לדבר מצוה". היינו, שמכיון שהוא נכנס לבית הכנסת אך ורק כדי לקצר את דרכו להגיע למקום מסוים לצורך חול, נמצא שהמטרה בכניסתו אליו היא לצורך חול ואסור להיכנס לבית הכנסת לצורך חול אלא רק למצוה².

ועל פי זה יש לומר שמי שהולך לדבר מצוה מותר לו לקצר את דרכו דרך בית הכנסת,

¹ לשל"ה (מס' סוכה פרק נר מצוה, ט"ז) בשם האר"י, יעו"ש, והובא במג"א (סי' תרנ"ב ס"ק ג') ובמשנה ברורה (סי' תרנ"א ס"ק ל"ד), ויעו"ש בשעה"צ (ס"ק מ"ג) שנסתפק אם הטעם הוא כדי שלא להשהות המצוה או שהוא ע"פ הסוד, ויעוין סדר היום שביאר הסוד שבנטילה בתוך הסוכה דוקא.

² לח ומבואר בדבריו שאין איסור בקפנדריא מצד שיש בזיון לבית הכנסת במה שהוא משתמש בו כדי לקצר את דרכו, אלא האיסור הוא רק מכיון שהוא נכנס אליו לצורך חול. אמנם יעוין במחצית השקל (סי' קנ"א סוף ס"ק ז') שנראה שהוא מסתפק אם הנכנס לבית הכנסת כדי להתפלל והוא מכין גם לקצר את דרכו מותר לו לעשותו קפנדריא (הבאתי את דבריו לעיל הערה לד), ונראה מזה שיש לקפנדריא איסור לעצמו, שאם לא כן ודאי מותר לקצר את דרכו כשם שהתירו להיכנס לבתי הכנסת כדי לקרוא לחבירו על ידי שיקרא מעט.

משום שבכך נמצא שהוא נכנס לבית הכנסת לדבר מצוה.

וכך כתב הפרי מגדים (סי' קנ"א א"א ס"ק ו').

אבל המשנה ברורה (בביאור הלכה ד"ה לקצר) נחלק עליו וכתב שאסור לעשות קפנדריא גם באופן זה, משום שאין זה נחשב שהוא נכנס לבית הכנסת לצורך מצוה, שהרי הוא יכול לקיים את המצוה גם בלא שיכנס לבית הכנסת, אם יקיף וילך מסביב.

והיינו שהוא סובר שאין היתר להיכנס לבית הכנסת כאשר הוא עוסק בדבר מצוה, אלא רק כאשר יש בכניסתו צורך מצוה, שלולא שיכנס לבית הכנסת לא תתקיים המצוה, ולפיכך הוא נוקט שבמקום שיכול לקיים את המצוה גם בלא שיכנס לבית הכנסת אסור להיכנס אליו ולקצר את דרכו.

ולפי זה, באופן שציירנו, שרוצה לקצר את דרכו לסוכה כדי ליטול בה לולב, אסור לעשות כן מכיון שהוא יכול להגיע לסוכה על ידי שילך מסביב.

אמנם נראה שבאופן שבו תתבטל המצוה אם לא יקצר דרך בית הכנסת, כגון שנמצא בסוכה ורוצה להגיע ל"שטיבל" שנמצא אחורי בית הכנסת כדי לענות שם לקדיש או לקדושה וכדו', ואם יקיף מסביב לא יספיק להגיע בזמן ולענות, מותר לו לעשות קפנדריא דרך בית הכנסת גם לפי דברי המשנה ברורה, משום שבאופן זה נמצא שהוא נכנס לבית הכנסת לצורך מצוה.

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים הנ"ל, וכתב לי עליהם:

אבל גם באופן זה ביכולתו לקרוא פסוק או לשבת, ואז הרי הביה"ל מתיר אפילו סתם קפנדריא (ודלא כהמחצה"ש), **וא"כ כיון שיכול לעשות כן, אם לא יעשה כן הרי עשה קפנדריא שלא לצורך מצוה, דאי משום קיום המצוה הי' יכול לקרוא או לשבת.**

ועיי' כף החיים (ס"ק ל"ה) שג"כ חולק על על הפרמ"ג וכ' יותר מהמשנ"ב, דהיינו שכ' "אלא דווקא אם עושה מצוה שם בכניסתו לביהכ"נ אבל לא לזלזל בכבוד ביהכ"נ בשביל מצוה אחרת הנעשית חוץ, וע"כ אין להקל אם לא ילמוד שם או ישהא פורתא" עכ"ל. ומבואר דאפי' אם יפסיד המצוה ע"י שלא יעשה המצוה ג"כ אסור. ודו"ק.

יד

איסור קפנדריא בכניסה מחדר לחדר באותו בית כנסת

ראיתי שמובאת בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בשו"ת אבני ישפה, להג"ר ישראל פיינהנדלר, או"ח סי' כ"ג) הוראה מחודשת:

בית כנסת שיש בו שני חדרי תפילה, חדר פנימי וחדר חיצוני, ואפשר להיכנס לחדר הפנימי כדי להתפלל או ללמוד בו דרך הפתח המיוחד לו, או לקצר את דרכו על ידי שיכנס לחדר החיצוני ויצא ממנו לתוך החדר הפנימי - האם מותר לקצר את הדרך באופן זה, או שיש בזה איסור של קפנדריא^ט.

והורה בזה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמותר לקצר דרך החדר החיצוני ואין זה נידון כקפנדריא, שנכנס לחדר החיצוני שלא לצורך דבר מצוה, משום ששני החדרים נחשבים לבית כנסת אחד.

אבל אם יש שני בתי כנסת נפרדים שצמודים זה לזה, אמר שיש להסתפק אם מותר לעבור דרך האחד כדי להיכנס לבית הכנסת השני.

ודבריו מחודשים בתרתי:

ראשית, יש להבין מה הטעם ששני בתי הכנסת נחשבים לבית כנסת אחד, והרי הם מחולקים ביניהם במחיצות גמורות, ואי אפשר לצרף מניין אחד על ידי שני החדרים כאשר יש חמישה אנשים בחדר אחד וחמישה בחדר שני.

ושנית יש להבין, מאחר שהוא נוקט ששני החדרים נחשבים לבית כנסת אחד, מה

^ט ובאופן שאי אפשר להיכנס לחדר הפנימי רק דרך החדר החיצוני, דינו כקפנדריא לצורך מצוה שאי אפשר לקיימה בדרך אחרת, יעויין בשיעור הקודם (שיעור י"ג) מה שהבאנו בזה.

הטעם לחלק ולומר שזהו דוקא כאשר שני החדרים שייכים לבית כנסת אחד, ואילו כאשר הם של שני בתי כנסת אינם נחשבים לבית כנסת אחד ואסור להיכנס לבית כנסת אחד כדי לקצר דרכו את הדרך להיכנס לבית הכנסת השני.

ויתכן שיש לדמות את הדין למה שמצאנו בדין שינוי מקום (סי' קע"ח ס"א ברמ"א) שאם כשבירך היתה דעתו לאכול בחדר אחר באותו בית, יכול ללכת ואין זה שינוי מקום. והיינו, ששני חדרים שהם תחת גג אחד נחשבים למקום אחד אף שיש מחיצות שמחלקות ביניהם, וכשעובר מאחד לשני אין זה נחשב ליציאה ממקומו.

ומאידך הוראת הפוסקים היא שאם עובר מדירה לדירה, של משפחות שונות, הרי זה שינוי מקום גם כאשר שתי הדירות הן תחת גג אחד.

וכך הדין גם בדין שינוי מקום לענין קידוש במקום סעודה (סי' רע"ג ס"א), שאם כשקידש היתה דעתו לאכול בחדר אחר באותו בית, הרי זה קידוש במקום סעודה.

ויתכן שמכאן למד את הדין שכך הוא גם לענין קדושת בית הכנסת, שכאשר שני החדרים שייכים לבית כנסת אחד הרי הם מקום אחד, וכאשר נכנס לחדר אחד ויוצא ממנו לחדר השני אין זה שתי כניסות נפרדות, שנאמר שהכניסה לחדר החיצוני היא כניסה שלא לצורך מצוה, אלא הם כניסה אחת שהיא לצורך מצוה.

אבל כאשר הם שני בתי כנסת נפרדים אין אומרים כך, ויתכן שהם נידונים כשני מקומות מחולקים.

ויש להסתפק אם הוראה זו, ששני החדרים נחשבים לבית כנסת אחד, נכונה גם כאשר יש מסדרון של חול - שאינו משמש לתפילה - בין שני החדרים.

וכגון מה שנמצא בבית מדרשנו, שיש "שטיבל" בחלק האחורי של מבנה בית המדרש, ומסדרון מפריד בינו לבין בית המדרש, האם גם במקרה זה נחשב הכל לבית

מנחם	סימן יד	כנסת
------	---------	------

מדרש אחד, או שבמקרה זה המסדרון מחלק את שני החדרים לשני בתי כנסת נפרדים.

ונפקא מינה מזה במקרה המצוי, שאדם מגיע לבית המדרש כדי ללמוד, ונכנס תחילה ל"שטיבל" כדי להניח שם את החליפה שלו או חפץ אחר כלשהו, ולאחר מכן יוצא מה"שטיבל" והולך לבית המדרש ללמוד, שנמצא שהוא נכנס ל"שטיבל" שלא לצורך דבר מצוה.

ואם נאמר ששני החדרים, בית המדרש וה"שטיבל", דינם כבית מדרש אחד, מותר לעשות כן משום שהכל נחשב לכניסה אחת לבית המדרש כדי ללמוד.

אבל אם נאמר ששני החדרים נידונים כשני בתי מדרש, אסור להיכנס ל"שטיבל" כדי להניח בו חפץ, שהרי הוא נכנס אליו לצורך חול. ואם הוא רוצה להיכנס לצורך זה, צריך לקרות או לומר דבר שמועה ואחר כך להניח בו את חפציו.

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים הנ"ל, וכתב לי עליהם:

אם זהו הסיבה לפסק הגריש"א זצ"ל (אם אכן פסק ככה), א"כ יהיה מותר גם להיפך, ליכנס לחדר החיצוני דרך חדר הפנימי, וזה לא נראה שהתיר. ויותר נראה שאם בכלל פסק הגרי"ש כנ"ל, הסיבה היתה מדין טפל ועיקר, כי החדר החיצוני טפל להפנימי, ולכן מותר לעבור דרכו אל העיקר.

[וזוכרני שלפני יותר מעשרים שנה הי' בבית מדרשנו (נחלת עזריאל יהודה) מרן שר

מ כדן מי שצריך להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו שצריך לקרות או לומר דבר שמועה ואחר כך יקראנו, כמבואר בשו"ע סי' קנ"א ס"א.

ואם כן, אם יכול להניח את חפציו במקום אחר, מחוייב לעשות כך ויהיה אסור לו להסתמך על ההיתר לקרוא או לומר דבר שמועה, לפי דברי המשנה ברורה (סי' קנ"א ס"ק ד'), בביאור מה שאסור להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים, יעויין לעיל שיעור י"א שהבאנו את דבריו.

התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א לצורך סנדקאות, ושאלתיו אם יש ברית בביכ"נ ספרד האם פוטר מתחנון שאר הבתי כנסת בבנין זה. וענה שכל ביכ"נ שיש להם ס"ת לעצמם אינם פטורים מתחנון, ורק שטיבל שזקוק לס"ת בביכ"נ הגדול אזי נפטר מתחנון, ודו"ק.]

ולפי"ז עכ"פ אין היתר ליכנס לחדר החיצוני דרך חדר הפנימי.

מובן מאליו שעדיף לקרוא פסוק בכל האופנים.

ועל מה שנסתפקתי כתב לי:

הספק הוא לפי הסבר מעכ"ת בפסק הגרי"ש זצ"ל, אבל לפי מה שכתבתי שזה מדין טפל ועיקר, א"כ אין כאן היתר כלל, כי החדר החיצוני אינו טפל להמסדרון.

מנחם	סימן טו	כנסת
------	---------	------

טו

מעֵינַת "רב קו" ומכירת מוצרים אחרים בפרוזדור שלפני בית הכנסת

בשנים האחרונות נפוץ המנהג להתקין בחדר שלפני בית הכנסת מכשיר שאפשר לטעון בו את כרטיס ה"רב קו" ("נדריס", "קהילות" וכדו').

ונראה, שבבית הכנסת עצמו אסור לטעון את ה"רב קו", משום שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (סי' קנ"א ס"א) שבבתי כנסיות "אין מחשבין בהם חשבונות אלא אם כן הם של מצוה, כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים".

ונראה שטעינת רב קו היא בכלל "חישוב חשבונות" האסור בבית הכנסת.^{מא}

וכך הוא גם במכירת מוצרים שונים שרגילים למכור באולם שלפני בית הכנסת, כמו ספרים^{מב}, מכשירי כתיבה, "סנדוויצ'ים" לבוקר וכדו'.

והטעם שנוהגים להתיר את זה בפרוזדור שלפני בית הכנסת הוא כנראה משום שסוברים שאין בו את דיני קדושת בית הכנסת.

מא שנראה שאין לפרש ש"חישוב חשבונות" הוא דוקא כשהוא נעשה על ידי כמה אנשים שמתאספים יחד לכך, שאם כן היה אסור לעשות זאת משום איסור שיחה בטלה, לפי מש"כ המשנ"ב ששיחה בטלה היא גם שיחה שהיא לצורך פרנסה (אמנם לשיטת הסוברים ששיחה בטלה היא שיחה בדברי הבאי, יעויין לעיל שיעור ו' שהבאנו את הנידון בזה, אפשר לפרש כן).

ועדיין יש לעיין, שאולי חישוב חשבונות הוא רק כאשר הוא של חשבונות המצריכים עיון וזמן ממושך, אבל חישוב קל וקצר, כמו טעינת "רב קו" וכדו', אינם בכלל האיסור, וצ"ע.

מב ובדרך כלל רגילים למכור ספרי קודש, שיש להתיר אותם משום חשבונות של מצוה, אבל מדי פעם נמכרים גם ספרי ילדים וכדו'.

אבל באמת אין זה דבר פשוט, שבתשובת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' ד') כתב שב"עזרות שלנו", שאין מתפללים בהם באופן קבוע, אבל אנשים שמגיעים לבית הכנסת באיחור מתפללים בהם, יש לדון האם נאמר שאין בהם קדושת בית הכנסת, כמו שאמרו בגמ' (מגילה כ"ו ע"א) על רחובה של עיר, שאף שמתפללים בו בתעניות מכל מקום אין בו קדושה מכיון שהתפילות האלו הן אקראי בעלמא, ונאמר שהוא הדין במאחרים שמתפללים ב"עזרה", שהם מתפללים שם באקראי בעלמא ולכן אין בה קדושה.

או שנאמר שמכיון שבאופן קבוע יש מאחרים שמתפללים ב"עזרה" (אף שבכל פעם אלו אנשים אחרים), דינה כמקום שמתפללים בו בקביעות.

ולמעשה הוא נשאר בזה בספק, וחושש להחמיר שיש לנהוג בהם את דיני קדושת בית הכנסת, וכך הובא במגן אברהם (סי' קנ"ד ס"ק א') ונפסק במשנה ברורה (שם ס"ק ג').

ונראה שלמעשה צריך לדון בשיקול הדעת בכל מקום ומקום, האם הרגילות בו היא שהמאחרים מתפללים בפרוזדור שלפני בית הכנסת, שאז יהיה דינו כ"עזרות" שדיברו בהם הפוסקים, או שהמציאות בו היא שונה, שאין רגילים להתפלל בו, שאז יהיה דינו כמקום של חול^מ.

ודרך משל יש להביא, שבבית הכנסת "שומרי החומות" שבשכונתנו, רמות ד', יש פרוזדור שסמוך לכניסה למבנה, שיש לומר שאין רגילות שהמאחרים יתפללו בו, מכיון שהוא צפוף וצר, ועל כן אין בו קדושה, ואילו בהמשך יש פרוזדור רחב ומרווח יותר, שמסתבר שנחשב שרגילים המאחרים להתפלל בו באקראי, ואם כן יש

מג ונראה שמה שכיום, בתקופת ה"קורונה", יש הרבה שמתפללים בפרוזדור אין זה נותן למקום דיני בית הכנסת, מכיון שזה נעשה באופן זמני, בתקופה שתקופה זו תחלוף במהרה, וצריך לדון לפי מה שרגילים להתנהג בימים כתיקונם.

מנחם	סימך טז	כנסת
------	---------	------

לחוש בו שהוא קדוש בקדושת בית הכנסת^{מד}.

ואכן, המכשיר לטעינת "רב קו" והמכירות של מוצרים שונים, נקבעו שם בפרוזדור החיצוני, וכנראה מהטעם הזה.

מד ויש לעיין ברחבה שלפני בית הכנסת שם, שרגילים להתפלל בה בימי "בין הזמנים" ובתקופות של דוחק, האם דינה כעזרה שדיבר בה המהרי"ט, והיא קדושה בקדושת בית הכנסת, או שתפילות אלו נחשבות כתפילות באקראי בעלמא.

טז

עריכת "קידוש" לפני התקיעות בראש השנה ב"שטיבל" בבית הכנסת

ראיתי במקומות שיש בהם תלמידי חכמים, שנוהגים בהם לעשות "קידוש" לפני התקיעות בראש השנה, לאלו שצריכים לכך, ב"שטיבל"^{מה} הסמוך לבית הכנסת.

ויש לעיין אם מותר לעשות זאת, שהרי אמרו בגמ'^(מגילה כ"ח ע"א) ונפסק בשו"ע^(או"ח סי' קנ"א ס"א) שבתי כנסיות אין אוכלים ושותים בהם.

ואמנם במקרים רבים רגילים להקל ולאכול בבית הכנסת, והביאו (הליכות שלמה, תפילה, פי"ט ס"א) מהגרש"ז אוירבך זצ"ל שהטעם לכך הוא משום שסומכים על דעות הראשונים שמועיל תנאי בבתי כנסת גם בישובן ולא רק לאחר שחרבו, ועל הדעות שהתנאי מועיל גם בבתי כנסת שבארץ ישראל^{מז}.

ומביאים בשמו שאם אפשר להחמיר ולא לאכול בבית הכנסת טוב ויפה לעשות כך.

ובאמת, בכל המקרים שרגילים להקל באכילה בבית הכנסת, יש למצוא בהם צד היתר משום שהאכילה היא של סעודת מצוה, או משום שיש בה צורך מצוה:

כגון במקומות שרגילים לאכול סעודה שלישית בבית הכנסת, שהיא סעודת מצוה. ייתכן שיש לומר כך גם על האוכלים בבית הכנסת בקידוש שעושים לכבוד עליה

^{מה} שמיועד להתפלל בו, ויש לו קדושת בית הכנסת.

^{מז} ובביה"ל סי' קנ"א ד"ה אבל בישובו כתב שכשהוא מדוחק אפשר לסמוך על דעת הרמב"ן והר"ן דמהני תנאי גם בישובו, ובביה"ל שם ד"ה אבל כתב שאפשר שיש להקל גם בארץ ישראל (וצ"ע איך דעתו בזה למעשה, אחרי שבביה"ל ד"ה ואין נראה שמחמיר בבתי כנסיות שבאר"י).

לתורה של חתן בשבת קודם חתונתו או לבר מצוה, שיש מקום לומר שגם היא סעודת מצוה^{מז}.

וכן, המביאים "תיקון" לבית הכנסת ביום היאר-צייט, יש לומר שהוא אכילה של מצוה, שאוכלים כדי שיוכלו לברך על המאכל לעילוי נשמת הנפטר.

ומה שרגילים שאדם שלומד בבית הכנסת שותה "קפה" או "תה" תוך כדי הלימוד, כתב הביאור הלכה (ד"ה ואין אוכלין) שיש להקל בזה משום שיש בכך צורך מצוה, ששותה בבית הכנסת כדי שלא יתבטל מלימודו לילך לשתות מחוץ לבית הכנסת^{מז}.

אבל "קידוש" זה שעושים לפני התקיעות, אינו בא לצורך מצוה, שהרי אפשר לעשות את ה"קידוש" הזה בבית, ואלו שעושים אותו ב"שטיבל" שבבית הכנסת הוא כדי שההפסקה לא תהיה ארוכה למשך הזמן שנצרך לאנשים ללכת לביתם ולחזור, אלא תהיה קצרה, וכך תסתיים התפילה בשעה מוקדמת יותר.

ולכאורה היה נראה שאין זה צורך מצוה.

ואם כך יש לעיין האם אפשר להתיר בשופי לאכול בבית הכנסת בקידוש הזה.

^{מז} אמנם יעויין אגרות משה (או"ח א' סי' מ"ה) שכתב ש"אין ברור שיש בזה ענין מצוה", והטעם שנוהגין להקל הוא משום שסומכין על השיטות דמהני תנאי, ושאינן זה טעם להתיר בבתי כנסיות שבארץ ישראל. וכך מתבאר בסברת הגרש"ז אורבך שהבאתי בהערה הקודמת, שלא הזכיר טעם זה להתיר עריכת שמחות אלו בבית הכנסת אלא רק משום הדעות דמהני תנאי.

^{מח} והיתר זה שייך גם במי שלומד בבית הכנסת שלא בקביעות, שלא נאמר בו ההיתר של תלמידי חכמים ותלמידיהם, שבסעיף א', יעו"ש.

יז

שינה בבית הכנסת בליל יום כיפור

בהלכות סדר היום של יום כיפור מתבאר שיש שתי סיבות שצריך לנהוג בבית הכנסת הנהגה של כבוד:

האחת, מחמת קדושת בית הכנסת, כמו שמבואר בסוגיא במסכת מגילה ובשו"ע סי' קנ"א, והשניה מחמת קדושת ארון הקודש שבבית הכנסת.

שבהל' יום כיפור (סי' תרי"ט ס"ו) מדובר על מה שהיו נוהגים לישון בבית הכנסת בליל יום כיפור, ומבואר (שו"ע ומשנ"ב סי' קנא ס"ד) שהשינה שם בלילה זה מותרת, משום שהיא כדי לשמור על בית הכנסת שלא ישרף על ידי הנרות שמשאירים שם, וכן (ביאור הגר"א סי' תרי"ט ס"ו) כדי שיאמרו בלילה שירות ותשבחות. וכתב ע"ז הרמ"א ש"טוב לישון רחוק מן הארון¹."

והיינו, שאף שמצד הלכות בית הכנסת אין איסור לישון בבית הכנסת, מכל מקום מצד מעלת ארון הקודש יש ענין שלא לישון בקירבתו².

ומצאנו בכמה מקומות בפוסקים נפקא מינה בענין זה של כבוד ארון הקודש, ואביא שתיים מהן:

¹ **מט** ובמשנ"ב (ס"ק ט"ו): פן יבוא לידי הפחה. וטעם זה שייך רק בשינת קבע ולא בשינת עראי, כמבואר בסוכה מ"ו ע"א ובשו"ע סי' מ"ד לענין שינה בתפילין, ויעו"ש במשנ"ב ופוסקים מהי שינת עראי לענין זה. ויש לעיין אם מה שהמשנ"ב הוצרך לטעם זה הוא משום שאין חסרון בעצם השינה בסמוך לארון הקודש ויש להימנע רק מבזיון גדול בסמוך לו, או שעצם השינה מותרת כשם שהיא מותרת בליל יום כיפור מצד דיני בית הכנסת, ורק הפחה לא התירו מול הארון, ועיין להלן בהערות הבאות מש"כ בזה.

² ולא התפרש מהו שיעור הקירבה לארון, שטוב שלא לישן שם, ואפשר שהוא ד' אמות, ויעויין מה שהבאתי להלן מהגרש"ז אורבך זצ"ל.

כתב המשנה ברורה (סי' קנ"ד ס"ק ג, בשם המהרי"ט ח"ב סי' ד') שהרחבה שסמוכה לבית הכנסת, שאין מתפללים בה, אף שהיא פתוחה לבית הכנסת - אין לה קדושה והיא ככל מקום אחר. וכתב, ש"אם היה פתוח נגד ההיכל יש להחמיר שלא לנהוג שם קלות ראש, הואיל והוא מכוון כנגד הקודש איכא זילותא^{נא}.

ומציאות זו קיימת אצלנו, ברחבה שלפני פתח בית הכנסת "חניכי הישיבות רמות ד'", שחלק ממנה פתוח כנגד ההיכל.

עוד מצינו, בהלכות השכמת הבוקר (בשע"ת סי' מ"ו ס"ק א') ש"כשיכנס לבית הכנסת ישחזה נגד ההיכל".

וכך בהלכות סיום התפילה (סי' קל"ב ס"ב) כתב הרמ"א ש"כשיוצא מבית הכנסת ... משתחוה ויוצא", והמגן אברהם (ס"ק ו') הביא מהמהרי"ל ש"עשה שלוש השתחוואות כשהלך ממקומו, למול ארון הקודש, ובצאתו מפתח בית הכנסת". וכתב עוד ש"כשיצא מפתח בית הכנסת לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד^{נב}.

ובספר הליכות שלמה (תפילה פי"ט ס"א) כתב שהגרש"ז אורבך זצ"ל נקט ש"קידוש" שרגילים לעשות בבית הכנסת לאופרוף לחתן, או לרגל בר מצוה, אינם נחשבים כסעודת מצוה (שמותר לאכול בבית הכנסת)^{נב}, ואמר שהנוהגים לאכול ב"קידוש" זה סומכים על השיטות שמועיל תנאי בבית כנסת גם בישובן ולא רק לאחר שחרבו,

נא ויש לעיין אם היינו שצריך לנהוג שם כבוד כבבית הכנסת ממש, או רק בקלות ראש ממש, יעויין מש"כ בזה לעיל הערה מט.

נב דינים נוספים שמצאנו לנהוג כבוד בארון הקודש שבבית הכנסת: בתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' ע"ד) שאסור לישן ולהניח כליו בעליה שמעל בית הכנסת במקום שעל גבי ארון הקודש (הובא בשע"ת ומשנ"ב סו"ס קנ"א), ולענין נפילת אפים כתב המשנ"ב (סי' קל"א ס"ק ו') ששליח ציבור העומד מימין הארון טוב שיטה מעט ראשו כלפי הארון.

נג ויעויין לעיל שיעור ט"ז מש"כ בזה.

ושהתנאי מועיל גם בבתי כנסת שבארץ ישראל.

ואמר שהעושים כן יש להם על מי לסמוך, אבל אם אפשר טוב ויפה להחמיר.

והביאו שם בהערה, שהגרש"ז היה מזרז להימנע ככל האפשר מלעשות קידושים בבית הכנסת, והוסיפו ש"בזמנים שמכמה סיבות נהג גם בעצמו היתר בדבר, הקפיד שהקידוש יהיה דוקא במערב בית הכנסת, במקום שתחת עזרת הנשים, ולא בתוך בית המדרש".

ויתכן שהמנהג בקהילתנו, ש"קידושים" שנעשים בבית הכנסת מתקיימים בחלק שממערב ל"בימה", מתקיים ענין זה, שלא לאכול במקום סמוך לארון הקודש.

נד וצריך ביאור מה הטעם לכך, ונראה שהוא סובר שאסור לאכול בסמוך לארון הקודש (וכמו שהסתפקנו לעיל הערה מט ו-נא), ועל כן אף אם עשו תנאי שיהיה מותר לאכול בבית הכנסת, מאחר שעל הארון לא התנו, אין לאכול בסמוך לו.

יח

עריכת סעודת "סיום הש"ס" בבית הכנסת

האם מותר לערוך סעודה של "סיום הש"ס" בבית הכנסת.

טעם הנידון, שהראשונים הוכיחו מהירושלמי (פסחים פ"א ה"א), ששם אמרו שהיו עושים בבית הכנסת את סעודת עיבור השנה, אף ש"בתי כנסיות אין אוכלים בהם", ומוכח מזה שמותר לאכול בבית הכנסת סעודת מצוה^י. וכך נפסק בשו"ע (סי' קנ"א ס"ד).

וכתב על זה רבינו פרץ (בהג' סמ"ק, מ' ו'), שסעודה המותרת היא כדוגמת סעודת עיבור השנה, שאין בה קלות ראש, שהיו עושים אותה בפת וקטנית (סנהדרין ע"ע"ב), אבל סעודה גדולה אסור לאכול בבית הכנסת, משום דיש בה שיכרות^י, והובא להלכה במגן אברהם (סי' קנ"א ס"ק ה') ובמשנה ברורה (ס"ק כ').

וביאור הדין נראה, שהוא משום שסעודת מצוה שהתירו היא כשהאכילה נעשית כמעשה מצוה, אבל כששותים יין בסעודה, הרגילות היא שהסעודה נעשית בקלות דעת ואינה נעשית כמעשה מצוה אלא כסעודה סתם, ולכן אין היתר לעשות אותה בבית הכנסת^י. ועל פי זה היה נראה שסעודת סיום הש"ס, אם עושים אותה כסעודה גדולה, אין היתר לערוך אותה בבית הכנסת^י.

ני ויש לדון אם זהו טעם להתיר לאכול ב"קידוש" שרגילים לעשות לחתן בשבת קודם חתונתו, ולחתן בר מצוה. וכן יש לעיין אם טעם זה מועיל להתיר לעשות "שלום זכר" בשטיבל שבבית הכנסת, כמו שרגילים בכמה מקומות (שאף שהוא מנהג שהובא בראשונים וברמ"א יו"ד סי' רס"ה, אפשר שהוא רק כשמקיימים את הסעודה במקום שבו נמצא התינוק, וכשעושים אותו בבית הכנסת אין בו מצוה).

ני כן כתב הפמ"ג שם (א"א ס"ק ה').

ני והר"ב ליהמן שליט"א רצה לבאר שהטעם הוא משום שחששו שאם יאכל סעודה גדולה, ישתה בה יין ויבוא לידי קלות ראש של שכרות. אך נראה שזה דחוק, דמנא ליה להרבינו פרץ להמציא מעצמו גזירה זו שלא התבארה בשום מקום בש"ס.

ני ומה שנוהגים בהרבה מקומות לאכול סעודה שלישית בבית הכנסת, נראה שבדרך כלל הוא נקרא סעודה

ובמשנה ברורה (שם) כתב ש"מכל מקום הנוהגים להקל לעשות סעודת סיום הש"ס בבית המדרש מפני שאין להם מקום אחר מרווח לזה אין למחות בידם, די ש להם על מי לסמוך". ובשער הציון (ס"ק י"ד) נתן לזה שני טעמים: האחד, שסומכים על שיטות הראשונים שמועיל תנאי בבתי כנסיות שבבבל גם בישובם ולא רק בחורבנם (וכאן, שאנחנו בארץ ישראל טעם זה לבדו אינו מועיל, משום שיש צורך לסמוך גם על דעות הראשונים שתנאי מועיל גם בבתי כנסיות שבארץ ישראל ולא רק לאלו שבבבל^ט).

והטעם השני, שמוכח בכמה מהראשונים שהם חולקים על דעת רבינו פרץ וסוברים שמותר לאכול בבית הכנסת בסעודת מצוה גם סעודות גדולות, שהם גורסים בירושלמי שהובא לעיל שהיו רגילים לאכול בבתי כנסיות סעודות שבת ויום טוב.

למעשה, הרבה פוסקים נוקטים שכאן בארץ יש להשתדל להימנע מלערוך סעודת סיום מסכת בבית הכנסת, אבל במקום שאי אפשר לעשות במקום אחר, אפשר לסמוך ולעשותה בבית הכנסת.

ויש להביא עניין הדומה לזה, מה שמצינו בפוסקים שיש אומרים (לבוש סי' תרס"ט) שאין נשיאת כפים בשמחת תורה, משום ש"שכיחא שכרות". והיינו, שהיו רגילים לשתות יין בשעת ההקפות, וכהן ששתה רביעית יין אסור לו לישא את כפיו (שו"ע סי' קכ"ח סל"ח). ולדעת הסוברים שיש נשיאת כפים בשמחת תורה, כתב המשנה ברורה (שם ס"ק י"ז) שיזהרו הכהנים שלא לשתות יין.

ולכאורה, כיצד היה מותר לשתות יין בבית הכנסת בהקפות, הרי אף אם נאמר שיש

קטנה, כדוגמת סעודת עיבור השנה שהיו אוכלים בה פת וקטנית, ולכך מותר. ואה"נ, שאם יבואו לאכול בה מאכלים חשובים יותר יהיה גם בזה את אותה השאלה.

נט עיין ביה"ל סי' קנ"א ד"ה אבל שכתב שאפשר שיש לסמוך על דעות אלה, ושם בד"ה ואין כתב שאין לסמוך על התנאי בארץ ישראל, וצ"ע מה ההכרעה בזה למעשה. ועכ"פ בלא התנו בפירוש בודאי אין להקל בארץ ישראל, כמ"ש בביה"ל ד"ה אבל.

בזה מצוה^ס, מכל מקום אם אסרו לאכול סעודה גדולה משום שכרות, אף שהיא סעודת מצוה, כל שכן שראוי שיהיה אסור לשתות בבית הכנסת יין ממש^{סא}.

וצריך לומר שאלה שהיו נוהגים כן סמכו על הטעמים שכתב המשנה ברורה להתיר לעשות סעודת סיום הש"ס בבית הכנסת, משום תנאי ומשום דעות הראשונים שחולקים על רבינו פרץ ומתירים לעשות בו בסעודת מצוה גם סעודה גדולה, ולא חששו לשכרות^{סב}.

והדברים נתפרסמו בעלון "קדושת בתי מקדש מעט" (שמות תשפ"א) שבהכוונת הג"ר מנחם מנדל לובין שליט"א, רב שכונת "רמת אהרן" בני ברק, והוא הוסיף עליהם:

א. בענין הצד להתיר תנאי בארץ ישראל, גם הביה"ל (ד"ה אבל) דנראה מדבריו להקל, כתב זה רק בדרך אפשר דהרי בשו"ע לא נפסק כך.

ב. גם במקום שמותר לאכול, אין זה היתר לדברים בטלים וכפי ההווה קשה להיזהר בזה, ולכן ההנהגה הנכונה לא לעשות אפילו סעודת מצוה וק"ו לנשים.

^ס ולכן אין זה בכלל האיסור לשתות בבית הכנסת (עי' ביה"ל ד"ה ואין, שאסור לשתות בביה"כ גם מים).

^{סא} והעירוני שיתכן שהיו רגילים לשתות יין מחוץ לבית הכנסת, ואה"נ שאסור לשתות יין בבית הכנסת עצמו.

^{סב} אמנם, אם טעם האיסור בסעודה גדולה הוא משום גזירה שיבוא לידי שכרות (עי' לעיל בהערה נז) אין זה מספיק, שיש לומר שגם אם הראשונים הנ"ל חולקים וסוברים שלא גזרו לאסור סעודה גדולה משום חשש שכרות, מכל מקום לא התירו שתיית יין ממש, וצ"ע.

יז

"ארוחת צהרים" ב"כולל" לאברכים ששוהים בו כל היום

אברך שנמצא בכולל כל היום, מהבוקר ועד הערב, ולא חוזר הביתה בהפסקת הצהרים, ורוצה לאכול ב"כולל" "סנדוויץ'" וכדו' לארוחת הצהרים - האם מותר לו לעשות כך, או אסור, ממה שאמרו (שו"ע סי' קנ"א ס"א) שאסור לאכול בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

וכן יש לדון האם מותר לאברך שנמצא ב"כולל" כל היום, לישון בבית המדרש בהפסקת הצהרים, אף שאמרו (שם ס"ג) "אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי".

ובדרך כלל המציאות היא שאם האברך לא יאכל בתוך בית המדרש ולא ינוח בו, אלא יצטרך לצאת לחפש מקום אחר כדי לאכול ולישון בו, הדבר יגרום לו להפסד זמן ולהתבטל מלימודו.

ויש ללמוד מתוך דברי הביאור הלכה (סי' קנ"א ס"א ד"ה ואין) שהוא נקט שבאופן זה נחשבת האכילה והשינה בבית המדרש כאכילה ושתייה לצורך מצוה ומותרת, כמו שהתירו (שם ס"ד) לאכול בו סעודת מצוה^ס.

אלא שלא בכל מקום ולא בכל מצב קיים היתר זה:

שישנם בתי מדרש שיש בהם חדר שאינו קדוש בקדושת בית כנסת, שאפשר לאכול ולישון בו מבלי להפסיד מזמן הלימוד (כמו שהוא בבית מדרשנו "חניכי הישיבות - רמות ד'", שאפשר לצאת לאכול ולנוח בסוכה הצמודה למבנה בית המדרש), ואם כן אצל אברך שלומד ב"כולל" במקום זה אין צורך מצוה באכילה ובשינה בתוך בית המדרש.

^{סג} שכתב הביאור הלכה שמי שלומד בבית המדרש, אפילו לא בקביעות, יש להקל בזה כשצמא לשתות בתוכו מים, די"ל דהוי בזה צורך מצוה כדי שלא יתבטל מלימודו וכדבסעיף ד'.

וכן, מצוי שאברך מסיים את הלימוד ב"סדר" הבוקר ומתכנן לצאת לאחר מכן למקום אחר לצורך ענייניו, והוא מעוניין לאכול בבית המדרש ארוחת צהרים ולנוח, לפני שהוא עוזב את המקום. שנמצא שאין באכילה ובשתיה שם צורך מצוה אלא שְנַח לו לאכול שם, ולא לחפש מקום אחר כדי לאכול ולנוח בו.

אלא שיש להתיר לאברך לאכול גם במצב כזה, משום שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (שם ס"א) תלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולישן בהם, שחכמים הקילו על החכמים הלומדים בבית המדרש כל היום לנהוג בו כביתם, שיוכלו לאכול בהם ולעשות בהם את כל תשמישיהם, מכיון שבית המדרש הוא ביתם^ט.

ויש להביא בזה, שנראה שקולא זו אינה תלויה בדרגת ה"תלמיד חכם" של האדם, אלא במה שהוא לומד בבית המדרש כל היום או רובו^ט.

ויש בזה נפקא מינה לקולא ולחומרא:

לקולא, שגם מי שעדיין לא הגיע לדרגת "תלמיד חכם", וגם מי שנראה לפי עניינו שלא יגיע לעולם לדרגה זו, מכל מקום אם הוא נמצא בבית המדרש כל היום או רובו מותר לו לאכול ולישון בו.

ולחומרא, שגם מי שהוא תלמיד חכם מופלג, שלומד בהתמדה כל היום - אם הוא רגיל ללמוד חלק מהיום בביתו, אין בית המדרש נקרא ביתו, ודינו בו ככל אדם אחר, שאסור לו לאכול בתוכו^ט.

סד כך הוא לדעת הרמ"א, שמותר לאכול ולשתות בבית המדרש גם שלא מדוחק. אמנם דעת המג"א שלא התירו לחכמים לאכול בבית המדרש רק משום שאל"כ יתבטל מלימודו, ולדבריו במקרים שציינו לא שייך ההיתר, משום שגם אם ימנע מלאכול בבית המדרש לא יתבטל מלימודו. ויעוי' משנ"ב (ס"ק ט') שכתב שאין להחמיר לאנשים שלומדים שם כל היום ויכולים להקל כהרמ"א, ויעוי' ש בשעה"צ טעמו. ולענין שינה בבית המדרש מותר לכו"ע, יעוי' שו"ע שם ס"ג ומשנ"ב.

סה כך נראה מהסברה שכתב הר"ן (מגילה) שטעם ההיתר לתלמידי חכמים הוא משום שעומדים שם כל היום, ולשון המשנה ברורה (שם ס"ק ח'), שלומדים שם בקביעות.

סו כך מפורש באליהו רבה (שם ס"ק ב').

ב

בחורי ישיבה שלומדים באופן עראי בבית מדרש אחר האם מותר להם לאכול בו

האם מותר לבחורים משיבת "אמרי נועם", שלמדו השבוע כמה ימים במבנה בית מדרשו מאחר שהרשויות לא איפשרו להם ללמוד במבנה של הישיבה, האם מותר להם לאכול ארוחת צהרים בבית המדרש או באחד מהחדרים הסמוכים.

ובשיעור הקודם הבאנו שאברך שנמצא ב"כולל" כל היום, ורוצה לאכול שם "סנדוויץ'" בצהרים, יש לדון להתיר משתי סברות:

האחת, שאם הוא יצטרך לחפש מקום אחר לאכול בו הוא יפסיד מזמן הלימוד, ונמצא שהאכילה הזו היא אכילה לצורך מצוה, כדי שיוכל לסיים במהירות ולחזור ללימודו^ס.

אמנם, סברא זו אינה נכונה בכל מקרה, משום שאם יש בקרבת מקום חדר שאינו קדוש בקדושת בית הכנסת, שהוא יכול לאכול בו בלי להפסיד זמן של לימוד, נמצא שאין האכילה אכילה של מצוה, ואין לו היתר לאכול בתוך בית המדרש.

והסברא השניה משום מה שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק ברמ"א (סי' קנ"א ס"א) שחכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בבית המדרש, משום שאמרו "מאי בי רבנן - ביתא דרבנן", שבית המדרש הוא ביתם של התלמידי חכמים ולכן התירו להם לעשות בו את שימושי המגורים השוטפים שלהם - אכילה ושתיה ושאר תשמישים^ס.

^ס ובדומה למה שכתב הביה"ל (סי' קנ"א ד"ה ואין) הטעם שמותר לשתות מים בבית הכנסת, משום שאם יצטרך לצאת החוצה לשתות יתבטל מלימודו.

^ס כך הוא לדעת הרמ"א סי' קנ"א ס"א, ואף שהמג"א שם נחלק עליו וכתב שהיתר זה הוא רק במקום שאם

ועל פי זה היה נראה לכאורה שגם לבחורי ישיבה שרוצים לאכול בבית המדרש יהיה מותר לאכול בתוכו, משום שמבואר בפוסקים שההיתר של תלמידי חכמים אינו תלוי בדרגת ידיעת התורה של האדם, אלא בכך שהוא לומד בבית המדרש כל היום או רובו, שמשום כך נחשב בית המדרש לביתו, ובחורים אלו לומדים רוב היום ולכן היה נראה להתיר להם לאכול בו.

אלא שראיתי^ט שמובא בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שאמר שמה שהתירו לתלמידי חכמים לאכול ולשתות בבית המדרש משום שהוא נחשב כביתם, הוא רק בבית המדרש שהם קבועים ללמוד בו, אבל שאר בתי המדרש האחרים אינם נחשבים כביתם והם מחויבים לנהוג בהם כבוד כמו שאר האנשים^י.

ועל פי זה יש לדון שבחורים שנמצאים באופן עראי בבית מדרש אחר, שאינם קבועים בו, לא הותר להם לאכול ולשתות בו, משום שאין הוא נידון כביתם, שבינם הוא בית המדרש של הישיבה שבה הם לומדים בקביעות^{יא}.

לא יאכלו שם יגרם להם להיבטל מלימוד, כתב המשנ"ב (ס"ק ט') שאין להחמיר כדבריו.

סט בספר משכן דוד (עמ' מ"ד), וכך כתב בפשיטות בספר צדקה ומשפט להג"ר יעקב בלוי זצ"ל. וסברא זו כתב הפרישה (סי' קנ"א ס"ק ג') לבאר את דקדוק לשון הטור, יעו"ש, אך במשנ"ב לא הביאו, וצ"ע אם יש לדקדק מזה שנחלק עליו וסבר שלא תיקנו לתלמידי חכמים כלל את איסורי אכילה ושתיה בכל בית מדרש שהוא מכיון שהם קבועים בו.

ע וכתב שם, שמי שלומד כל היום בבית מדרש, רוב היום בבית מדרש אחד ומיעוט היום בבית מדרש אחר (כגון, אברך שלומד בבית מדרש אחד בבוקר ואחה"צ, ובמקום אחר ב"כולל ערב"), מותר לו לאכול בשניהם, משום שבשניהם הוא קבוע, ואין אומרים שהמקום שבו הוא נמצא במיעוט הזמן אינו ביתו.

עא אולם יתכן לו שלענין זה די בקביעות לאותו היום, ותלמיד חכם שקובע את עצמו ביום מסויים שהוא לומד בו בבית מדרש אחר, נחשב בית מדרש זה כביתו לאותו יום, שמותר לו לאכול ולשתות בו. והר"ב ליהמן שליט"א העיר, שבמקרה דנן, שבית המדרש הקבוע של הבחורים נסגר ואי אפשר ללמוד בו, מסתבר יותר שבית המדרש העראי הפך לביתם ומותר להם לאכול בו.

מנחם	סימן ב	כנסת
------	--------	------

ומקרה מצוי הוא שאדם נקלע למקום מרוחק מביתו לצורך ענייניו, והוא צריך לאכול, וכדי לא לאכול ברחוב הוא מעוניין להיכנס לבית מדרש סמוך ולאכול שם באחד ה"שטיבלאך" הצדדיים. ויש לדון אם אפשר לומר שמכיון שהוא תלמיד חכם, שקבוע כל היום בבית המדרש, מותר לו לאכול בבית מדרש זה.

אבל לפי הסברא הנ"ל יהיה אסור לו לעשות כך, מכיון שבית מדרש זה אינו נחשב כביתו, ולכן לא התירו לו לאכול ולשתות בו^ע.

עב אבל אם הוא נקלע למקום שבו הוא רגיל ללמוד, ורוצה לאכול בו, יהיה מותר לו לאכול בו, מחמת ההיתר של תלמידי חכמים ותלמידיהם. והרב הנ"ל העיר, שיתכן לומר שגדר ההיתר של תלמידי חכמים שבית המדרש נחשב כביתם הוא רק כאשר הם יושבים בו ללימוד בקביעות, שאז הרי הם כביתם ומותר להם לאכול ולשתות בו, אבם אם הת"ח מגיע לבית המדרש שלא במסגרת הלימוד, לא הותר לו לאכול בו, אף שזהו בית המדרש שהוא קבוע בו במשך היום. וצ"ע.

כא

האם מותר לנהוג קלות ראש ב"מנייני חצרות" לתקופת ה"קורונה"

מנייני חצרות שנוסדו לתקופת "הקורונה", האם נוהגים בהם הלכות בית הכנסת, שאסור לנהוג בהם קלות ראש.

ונראה שבמניינים שמתקיימים במקומות שאינם מיוחדים לתפילה אפילו לא באופן זמני, כמו שמצוי שמייסדים מניין בחצר או ברחבה, והמקום ממשיך לשמש לשימושים אחרים בשעות אחרות, שאינן שעות התפילה, ודאי שאין בהם דיני כבוד בית כנסת, שהרי המקום אינו מיוחד לתפילה, אפילו לא לתקופה זו^ע.

ומה שיש לדון הוא כשמיוחדים מקום שישמש לתפילה בלבד למשך זמן הקורונה, כגון שמקימים במקום אוהל או סככה ומסדרים בו ארון קודש, בימה ומקומות לתפילה, ולא משתמשים בו לשימושים אחרים, אלא שידוע שכאשר תסתיים, אי"ה, ה"קורונה" - יתבטל המניין, האם נוהגים בו דיני בית הכנסת^ע.

והמשנה ברורה (ביה"ל סי' קנ"א ד"ה להשתמש) דן בשאלה זו, בבית כנסת שנעשה לשעה - וחילק בין קלות ראש בינונית לבין קלות ראש יתירה, וכתב שקלות ראש בינונית מותר לנהוג בו, ויש להחמיר שלא לנהוג בו קלות ראש יתירה.

ומבואר בפוסקים שקלות ראש בינוני הוא אכילה ושתייה, ואילו קלות ראש יתירה

^{עג} ופשוט שהנידון כאן הוא רק בהלכות הנובעות מדיני כבוד בית הכנסת, וודאי שגם במקומות אלה קיים האיסור לדבר בשעת התפילה וקריאת התורה, כמו שכתבו הפוסקים בסי' קכ"ד, והבאנו בשיעור ז'.

^{עד} עי' הערה הקודמת. ויש לעיין אם יש במקומות אלו את ההלכות הנוגעות לכבוד של ארון הקודש, שהבאנו בשיעור י"ז, או שדינים אלו נאמרו רק בארון קודש שעומד בבית כנסת בלבד, וצ"ע.

הוא לחשב בו חשבונות, שחוק והיתול ושיחה בטילה"ה.

ויסוד החילוק נלמד מדין בית כנסת שנבנה על תנאי, שהוא בית כנסת שנבנה על מנת שיתפללו בו לעולם, אלא שהתנו שלא תחול עליו קדושת בית כנסת ולא ינהגו בו הדינים המיוחדים לבית כנסת.

ונחלקו הראשונים והפוסקים מתי מועיל תנאי ובאיזה מקום (יעוין בשו"ע שם סי"א ובנו"כ), אבל לכל הדעות התנאי אינו מועיל להתיר לנהוג בבית הכנסת בקלות ראש יתירה, שכך מבואר בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק להלכה.

ומבואר, שהאיסור לנהוג בקלות ראש בינוני נובע מהקדושה שחלה על המקום ואילו האיסור לנהוג בקלות ראש יתירה אינו נובע מהקדושה שעליו אלא מעצם מה שהוא משמש לתפילה בפועל, ולכן גם כשהתנאי מועיל שלא תחול על המקום קדושה עדיין אסור לנהוג בו בקלות ראש יתירה מכיון שהמקום משמש בפועל לתפילה.

ולכן דן המשנה ברורה שגם בית כנסת שעשוי לשעה, אף שלא חלה עליו קדושה כיון שהוא לא נעשה לעולם, מכל מקום יהיה אסור לנהוג בו קלות ראש יתירה.

וכתב שיש להחמיר בזה, משום שלדעת המרדכי פירוש הגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ש"בתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויים, ואסור לחשב בהם חשבונות" הוא שכל הבתי כנסיות שבחוץ לארץ נחשבים לבתי כנסת שעשויים לשעה, משום שהכל מצפים שיבוא הגואל ויעזבו אותם ויעלו לארץ ישראל.

עה מה שלחשב חשבונות הוא קלות ראש יתירה מבואר בדין בתי כנסיות שבבבל, שאמרו בגמ' שאסור לחשב בהם חשבונות (יעוין משנ"ב שם ס"ק ל"ו שהביא מחלוקת אם האיסור הוא רק בחשבונות של רבים או גם בחשבונות של יחיד). ובענין שחוק והיתול ושיחה בטילה, יעוין שעה"צ (ס"ק כ') שכתב בשם עולת תמיד שהם חמורים יותר מאשר חשבונות, ואסורים גם במקום שמועיל תנאי.

אמנם יעוין ערוך השלחן (שם ס"ה) שכתב ללמד זכות על מה שמקילים בשיחה בטילה בבית הכנסת, שהוא משום שסומכים על שיטת הרמב"ן שהתנאי של בתי כנסיות שבבבל מועיל גם בישובן, במקום הדחק. ונראה מזה שהוא סובר ששיחה בטילה קלה יותר מאשר חשבונות, שאסורים לכו"ע.

ונמצא לפי פירוש זה שעל הדין הזה של בית כנסת שעשוי לשעה נאמר בגמ' במפורש שאסור לחשב בו חשבונות".

ושאלה זו, של דין בית כנסת שעשוי לשעה, יתכן שהיא שייכת למבנה בית הכנסת כאן, "חניכי הישיבות - רמות ד'", שכשבנו אותו (לפני כעשרים שנה) התנו שהקומה שמשמשת לבית הכנסת כיום היא זמנית בלבד, והתוכנית היתה שבעתיד יבנו קומה נוספת שתשמש לבית הכנסת הקבוע, ואז תעמוד הקומה הנוכחית לאולם לשמחות.

ונמצא שלפי תנאי זה לא חלה כלל קדושה על המקום, שהרי הוא בית כנסת שעשוי לשעה, ואם כן יהיה הדין שמותר לנהוג בו קלות ראש בינוני ושיש להחמיר שלא לנהוג בו קלות ראש יתירה.

אלא שיש לעיין אם התנאי הזה שהתנו אז עדיין בתוקפו, שהרי עברו מאז כבר עשרים שנה והתוכנית הזאת לא התממשה, ומאז התחלפו גם חלק מהגבאים שהיו אז וחלק מהציבור, ויתכן שדעת הגבאים והציבור היום היא שאף שבודאי אם יזדמן תקציב לבנות את הקומה השניה יעשו כך, אבל במצב רגיל יש סברא לומר שהמצב הנוכחי, שנמשך כבר עשרים שנה, הפך לקבוע.

ואם כך יש לומר שחלה על המקום קדושת בית הכנסת גמורה ויש לנהוג בו כל דיני בית הכנסת. וצ"ע.

עו והעירו, שמצוי שמעמידים מנין כזה בשטח השייך לרבים, והרבים אינם מקפידים ע"ז מכיון שמתחשבים בצורך של הציבור שיהיה להם מקום שיוכלו להתפלל בו, ומ"מ אין הרבים מסכימים שיחולו על המקום דיני בית הכנסת שיהיה אסור לנהוג בו בקלות ראש יתירה בשאר שעות היום (וא"כ הוא גרוע יותר מהבונה סוכה ברה"ר, שדנו הפוסקים שיש צדדים להקל, יעוין סי' תרל"ז), וא"כ יש לעיין האם יש כח ביד המתפללים לאסור על הרבים קלות ראש במקום זה.

כב

האם התפילה ב"מנייני קורונה" מתקבלת כמו בבית כנסת קבוע

האם התפילה ב"מנייני קורונה" נשמעת בכל עת, כמו שהיא נשמעת בבית הכנסת - שעליו אמרו בגמ' (ברכות ו' ע"א) אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת.

אדם שיש בפניו שתי אפשרויות: להתפלל ב"מנין קורונה" או להתפלל בבית הכנסת, היכן עליו להתפלל. (והיינו, כאשר סיבה להעדיף את אחד מהמקומות מצד חובת השמירה על הבריאות, כי שניהם שווים בענין זה).

ב"מנין קורונה" שמתקיים במקום שאינו מיוחד רק לתפילה, אלא בחצר, ב"לובי" של חדר מדרגות, וכדו', בודאי צריך להתפלל בבית הכנסת ולא בבית, שבפוסקים מפורש שאדם שיש לו אפשרות להתפלל במנין בתוך ביתו צריך להתפלל בבית הכנסת ולא בביתו, משום שבבית הכנסת תפילתו נשמעת יותר".

ומה שיש לדון הוא במי שיש לו "מנין קורונה" מסודר - שייחדו מקום מסויים שישמש לתפילה בלבד לתקופה זו, כמו שמצוי בהרבה מקומות שמעמידים במקום סככה, ארון קודש, בימה וכסאות, ולא משתמשים במקום זה לשימוש אחר בכל תקופה זו. והבאנו (בשיעור כ"א) שבפוסקים מבואר שבית כנסת שעשוי לשעה אין לו קדושת בית כנסת ואין איסור לנהוג בו קלות ראש, ורק יש להחמיר שלא לנהוג בו קלות ראש יתירה, שחוק והיתול ושיחה בטלה.

ואם כן יש להסתפק, האם מה שאמרו בגמ' ש"אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפילה, במקום רינה שם תהא

עז כ"כ בפמ"ג (סי' צ' א"א ס"ק ט"ו) והובא במשנ"ב (שם ס"ק כ"ז).

תפילה", האם הוא דוקא בבית כנסת ממש, מקום שיש עליו קדושת בית הכנסת, או שהטעם שהתפילה נשמעת הוא משום שהמקום מיוחד לתפילה בקביעות, גם אם אין לו קדושת בית כנסת, ובכל מקום שמיוחד לתפילה בקביעות התפילה נשמעת ביותר כמו שהיא נשמעת בבית כנסת, ואפשר יהיה להתפלל גם שם^ע.

ולא מצאתי מקור מפורש לפשוט ספק זה, חוץ ממה שיש לדייק מלשון המשנה ברורה שכתב (שם ס"ק ל"ג) שהטעם לכך שיש להתפלל בבית הכנסת דוקא הוא "מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפילתו מתקבלת שם יותר".

ומשמע מלשונו שמה שהתפילה נשמעת יותר שם הוא משום שהוא קבוע לקדושה, ולא מחמת קדושת בית הכנסת שבו.

ואם כך יש לומר שגם במנייני קורונה מסודרים, שהם מקום שקבוע לקדושה, התפילה נשמעת כמו בבית כנסת ואפשר להתפלל בהם ואין צריך ללכת להתפלל דוקא בבית כנסת^ע.

ושאלה זו אינה דוקא ב"מנייני קורונה" אלא יתכן שהיא קיימת גם בבית מדרשנו, "חניכי הישיבות - רמות ד'" שבשעה שהוא נבנה התנו שלא תחול עליו קדושת בית כנסת אלא הוא ישמש כבית כנסת באופן זמני ובעתיד יבנו קומה נוספת והקומה התחתונה תשמש לאולם וכדו' (ולעיל, בשיעור כ"א, הבאנו שיש להסתפק האם התנאי הזה עדיין קיים לאחר שעברו עשרים שנה ולא מימשו את התוכנית הזאת, והמצב הזמני נעשה כקבוע).

עח וכן יש להסתפק במה שאמרו (ברכות שם) "מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר אלוים ניצב בעדת א-ל", וברש"י: בבית מועד שלו, האם הוא דוקא במקום שיש בו קדושת בית הכנסת, או בכל מקום שמיוחד להתפלל בו. וכן, מה שאמרו (מגילה כ"ח ע"ב ובשו"ע סי' קנ"א ס"א) שיש מצוה לשהות בבית הכנסת גם אם לא מתפלל או לומד בו, שנאמר "אשרי יושבי ביתך" (שמשום כך התירו לעשות קפנדריא דרך בית הכנסת אם הוא ישהה בו מעט), האם מצוה זו קיימת בבית כנסת דוקא או גם במקום שמיוחד לתפילה שאינו בית כנסת.

עט אך העירו, שמבואר בפוסקים (יעוין משנ"ב סי' צ' ס"ק נ"ה) שבית מדרש קבוע ללימוד הרבים קדושתו חמורה מבית כנסת ומוטב להתפלל בו יותר מאשר בבית כנסת. והמציאות היא שבתי כנסיות שלנו הם קבועים ללימוד הרבים, ואילו "מנייני הקורונה" בדרך כלל אינם עומדים ללימוד אלא לתפילה בלבד, ואם כך יש להעדיף את התפילה בבית הכנסת יותר מאשר ב"מנייני הקורונה" מטעם זה.

ואם כך יש לדון גם במקום זה, האם התפילה מתקבלת בו כמו בבית הכנסת קבוע מכיון שהוא מיוחד לתפילה באופן קבוע, או שהתפילה מתקבלת ביותר רק במקום שיש בו קדושת בית כנסת. וצ"ע.

הוספה

העירוני, שהחיי אדם (כלל י"ז ס"א) פירט את דירוג המקומות שיש להתפלל בהם, וכתב שעדיף להתפלל בבית הכנסת שמתפללים בו תמיד יותר מאשר במקום שלא ייחדוהו לבית כנסת והוקבע למנין קבוע, משום שבית כנסת שמתפללים בו תמיד הוא במעלה של המקום השני (שהמקום הראשון הוא בית מדרש שלומדים בו כל היום), ואילו מקום שלא ייחדוהו לבית כנסת והוקבע למנין קבוע הוא במקום השלישי (מלבד במקום אונס או מקצת חולי, שאז יכול להתפלל גם במקום זה). וכתב שהמקום הרביעי הוא כשמתפלל בביתו בעשרה.

ומבואר בדבריו שהוא סובר שיש מעלה בתפילה בבית כנסת קבוע יותר מאשר במקום שהוקבע לתפילה ואין בו קדושת בית כנסת.

ומכל מקום הוא סובר שיש מעלה למקום זה, שהוקבע לתפילה, יותר מאשר מקום שאינו קבוע לתפילה כלל ומתפללים בו בצורה מזדמנת.

ולפי דבריו יצא שיש מעלה לתפילה בבית כנסת קבוע יותר מאשר ב"מנייני קורונה" מסודרים. ול"מנייני קורונה" מסודרים יש מעלה יותר ממניינים מזדמנים במקום שאינו מיוחד לתפילה.

אמנם ממה שהמשנה ברורה, שראה את דברי החיי אדם ולא הביא אותם, ואדרבה כתב שהטעם לכך שהתפילה מתקבלת בבית הכנסת הוא משום שהוא קבוע לקדושה, יש לדייק שהוא חולק עליו וסובר שאין הבדל בין בית כנסת קבוע למקום מיוחד לתפילה שאינו קבוע. וצ"ע.

כג

מצוה על הציבור לבנות "מקדש מעט" ולא די ב"בית" בעלמא

בתוך דברי המשנה ברורה, בביאור הלכה, מתבאר חידוש גדול:

המשנה ברורה בביאור הלכה (סי' קנ"א ד"ה לא מהני) תירץ את מה שהקשו האחרונים (מג"א שם ס"ק י"ד) מה הטעם שבכל תשמיש קדושה מועיל תנאי שיהיה אפשר להשתמש בו תשמישים של חול, שאם אדם התנה שיהיה מותר לו להשתמש תשמישי חול בארון קודש, בבימה, או במעיל של ספר תורה - התנאי מועיל (כמבואר בסי' קנ"ד ס"ח), ואילו אם התנו על בית כנסת שיהיה מותר להשתמש בו, כתבו רוב הראשונים שהתנאי אינו מועיל לגמרי.

שהראשונים הוכיחו שאף על פי שבתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויים, מכל מקום התנאי אינו מועיל לגמרי. ונחלקו הראשונים מה הגבולות של התנאי, שלדעת התוס' (מגילה כ"ח ע"ב ד"ה בתי) התנאי מועיל לאחר שחרבו ואינו מועיל בישובן, ולדעת הרמב"ן (שם כ"ו ע"ב ד"ה והא) והר"ן (עהרי"ף ט' ע"א מדה"ר ד"ה בתי) התנאי מועיל להשתמש בהם מדוחק, כגון להשכיב בהם עניים לפי שעה, אבל לא בשימוש קבוע^פ.

ואם כן קשה, מה הטעם שהתנאי אינו מועיל לגמרי בבית כנסת כמו שהוא מועיל בתשמישי קדושה^{פא}.

^פ אמנם דעת ההג' אשר"י (סי' ז') בשם אור זרוע (ח"ב סי' שפ"ח) שהתנאי מועיל לגמרי, אך שיטתם לא הובאה להלכה. ויעויין בשיעור ט"ז וי"ז שהבאנו מהאגרות משה ומהגרש"ז אורבך זצ"ל שטעם הנוהגים לאכול בבית הכנסת הוא משום שהם סומכים על שיטה זו.

^{פא} והמגן אברהם חידש מכח קושיא זו שגם לדעת התוס' התנאי בביכ"נ מועיל לשאר תשמישים כמו שהוא מועיל בתשמישי קדושה, ומה שכתבו שהוא לא מועיל בישובן הוא לקלות ראש. ואפשר שלשיטות שקדושת בית הכנסת היא מן התורה, משום "מקדשי תיראו", יש לחלק בפשטות ולומר שהתנאי מועיל בתשמישי קדושה שאיסורם מדרבנן ואינו מועיל בבית הכנסת שאיסורו מן התורה, וצ"ע.

ותירץ הביאור הלכה, ש"כיון שמצוה שישראל יהיה להם מקדש מעט בכל מקום שהם, כדאיתא בסי' ק"נ (ס"א) דכופין זה את זה לבנות בית הכנסת, לכן גזרו חז"ל שבית הכנסת הקבוע לא יועיל תנאי בישובן שישתמשו בו שימושי חול, דאם כן אין שם בית הכנסת עליו כלל אלא בית בעלמא, משא"כ שם [בתשמישי קדושה], אפילו אם נאמר שאין על המטפחת שם תשמישי קדושה מאי איכפת לן בזה".

ומתבאר בדבריו שני חידושים:

האחד, שמה שאמרו ש"כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת", שהיה אפשר לפרש שהוא רק משום חובת הציבור להשתתף בתשלום צרכי העיר המשותפים, כמו שהם משתתפים בתשלום על שמירת העיר, בבניית חומה ושער לעיר וכדו', כך גם עליהם להשתתף בבניית בית כנסת, משום שיש צורך לציבור במקום שיוכלו להתפלל בו.

אבל בדברי המשנה ברורה מבואר שהוא סובר שאין זה רק כדי שיהיה לציבור מקום שיוכלו להתפלל בו, אלא שיש מצוה מצד עצמה שיהיה לציבור מקום מקודש - "מקדש מעט"^כ.

והחידוש השני, שגדר המצוה אינו רק לבנות בית שיהיה אפשר להתפלל בו בציבור, אלא שצריך שתהיה לו קדושת בית הכנסת, שמשום כך אם יועיל התנאי שיהיה אפשר להשתמש בו שימושי חול והמקום יהיה כבית בעלמא לא מתקיימת

כב ויעויין באגרות משה (או"ח ב', סי' מ"ד) שדייק מלשון הרמב"ם (פי"א מתפילה ה"א) שכתב "כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה, ומקום זה נקרא בית הכנסת", שנראה מדבריו שיש מצוה בעצם בניית בית הכנסת, ויעויין שדי חמד (מערכת ב' סי' מ"ג ומ"ד) שהביא מחלוקת בין האחרונים אם יש מצוה מצד עצם בניית בית כנסת, ולהסוברים שיש בזה מצוה, האם המצוה מן התורה, שנכללת בעשה של "ועשו לי מקדש" או מדרבנן.

מצוה זו, שמשום כך גזרו חז"ל שהתנאי שעושים לא יועיל לגמרי^{פג}.

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים הנ"ל, וכתב לי עליהם:

לענ"ד יש לפלפל בזה:

א. אף שהביה"ל מפלפל בדברי המג"א, ומישב קושייתו וראייתו, בכל זאת פוסק כוותיה (בס"ק ל"ד). ועכ"ח משום דסמך עמש"כ הוא עצמו בביה"ל ד"ה אבל בישובו, שדברי השו"ע הם רק לפי שיטת התוס' והרא"ש, אבל לפי רש"י ואו"ז שפיר מהני תנאי, וגם לפי רמב"ן ור"ן וכ"ה דעת הרשב"א בתשובותיו בדוחק מהני תנאי אפי' בישובו, ועיי"ש בביה"ל בשם הט"ז לסמוך על המקילין בדוחק. - וכנראה שלכן סמך להעתיק (בס"ק ל"ד) את דברי המ"א להלכה, כי הכל חזיא לאיצטרופא, וגם בגלל מה שנכתוב כאן אות ב' בסמוך.

ב. עצם סברת הביה"ל ליישב את שיטת הרא"ש מה דלכאו' קשה מסי' קנ"ד דמהני תנאי לתשמישי קדושה, הנה הביה"ל לא כתב שהטעם שגזרו חכמים דביכה"נ הקבוע לא מהני תנאי משום דצריך מקום של "קדושת ביהכ"נ", ובכוונה לא כתב כן ביה"ל, כי כוונתו רק שצריך מקום שמכירים עליו שהוא מיוחד לתפילה כעין "מקדש מעט", ואם יוכלו לעשות תנאי על תשמישי חול, א"כ אין שם ביהכ"נ עליו, אלא "כבית בעלמא", ובזה מיישב הביה"ל קושיית מ"א. ונמצא דאפילו לפי הביה"ל עדיין מהני תנאי לדברים שהם תשמיש בעלמא ואינם קלות ראש וגם אינם מסמלים "בית בעלמא", ולכן אסור ליכנס לשם לקרוא אדם, כי אז נראה כ"בית בעלמא".

ועי' מ"א (סקי"ד) הנ"ל ומחצה"ש דאדרבה מדייק מלשון הרא"ש עצמו דהגדר

^{פג} ולפי זה, במקום שעושים תנאי שמועיל לגמרי, כגון מה שעושים בהרבה מקומות שמתנים שהמקום ישמש כבית כנסת באופן זמני, והוא מיועד שבעתיד יעשו במקום זה אולם שמחות וכדו' ויבנו את בית הכנסת העיקרי בקומה חדשה, ומצב זה נמשך באופן קבוע, נמצא שהציבור לא מקיים את המצוה לעשות להם "מקדש מעט", אף שיש לו מקום שיוכלו להתפלל בו בציבור.

הוא קלות ראש ודברים המורים שאין כאן ביהכ"נ כגון לקרוא לאדם, נכללים בגדר קלות ראש לענין זה.

ולפי"ז מש"כ כאן למטה לענין שיהי' ביכ"נ באופן זמני עד שיבנו ביכ"נ גדול, שפיר נקרא שהציבור בנו ביכ"נ, וקיימו המצוה לעשות להם מקדש מעט.

כתבתי מקופיא שלא בעיון הראוי.

כד

ריצה בתוך בית הכנסת להשתיק מכשיר "פלאפון" שמפריע ללומדים

האם מותר לרוץ בתוך בית הכנסת, כאשר הריצה היא לצורך מצוה.

כגון, מי שמכשיר ה"פלאפון" שלו מתחיל לצלצל בקול רם ומפריע לציבור הלומדים להתרכז וללמוד, והמכשיר נמצא במרחק ממנו, האם צריך לרוץ אל המכשיר כדי להשתיק אותו, כדי למנוע ביטול תורה והפרעה בלימוד ליושבים בבית המדרש, או שאסור לרוץ בבית הכנסת, כמו שכתב המגן אברהם (סי' צ' ס"ק כ"ד) ש"בבית הכנסת עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה וביראה".

ומקור דינו של המגן אברהם הוא, כנראה, ממה שכתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה (פ"ז ה"ה) שהנכנס לעזרה "ילך בנחת ... ומהלך באימה וביראה ורעדה, שנאמר בבית אלוקים נהלך ברגש". וסובר המגן אברהם שדין זה קיים גם בבית הכנסת, כמו בעזרה^{פד}.

ויש לעיין אם האיסור לרוץ הוא רק בריצה שהיא לצורך חול, ואילו לצורך מצוה - כדי להשתיק מכשיר פלאפון שמפריע ללימוד - מותר לרוץ, או שאסור לרוץ גם לצורך מצוה.

וכן יש להסתפק אם נפלו ספרים על הריצפה, אם יש לרוץ כדי להרים אותם ולמנוע מהם בזיון, או שאסור לרוץ בבית הכנסת גם למטרה זו.

ודברי המגן אברהם שהבאתי הם על הדין שנאמר בגמ' (בברכות ו' ע"ב) שמצוה לרוץ לבית הכנסת שנאמר "ונדעה נרדפה לדעת ה'", ונפסק בשו"ע (סי' צ' ס"ב). ועל

^{פד} ויש לעיין מדוע כתב ש"ילך באימה וביראה" והשמיט את סיום דברי הרמב"ם "וברעדה". ובמשנה ברורה (סי' צ' ס"ק מ"א) העתיק את דינו של המג"א וכתב "ילך באימה" בלבד, וצ"ב.

דברי השו"ע כתב המג"א שזה "עד פתח בית הכנסת, אבל בבית הכנסת עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה וביראה".

והרי גם כשהגיע לפתח בית הכנסת עדיין לא הגיע למקום שבו הוא מתפלל, ואם כך אם ימשיך לרוץ מהפתח ועד למקומו תהיה זו ריצה של מצוה, "נרדפה לדעת את ה'""^פ, ולמרות זאת כתב המגן אברהם שריצה זו אסורה.

וכך הוא גם במי שקראו לו לעלות לתורה, שמבואר בשו"ע (סי' קמ"א ס"ז) שצריך לילך בדרך הקצרה משום כבוד הציבור שלא ימתינו עליו הרבה, וגם משום כבוד התורה להראות שהיא חביבה עליו וממהר לקרות בה (משנ"ב ס"ק כ"ב, בשם הלבוש).

וכתבו האחרונים (הובא במשנ"ב ס"ק כ"ה) שכשהולך לבימה "ילך בזריזות", ומכל מקום כתבו: ש"לא ירוץ, משום כבוד בית הכנסת"^פ.

וגם בזה, אם ירוץ לבימה תהיה זו ריצה לצורך מצוה, משום כבוד הציבור וכבוד התורה, ומכל מקום כתבו האחרונים שהריצה הזו אסורה.

מאידך, במשנה ביומא (כ"ב ע"א) אמרו ש"בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם" - שלא היו עושים פייס לקבוע מי מהכהנים יזכה במצוה של תרומת הדשן. "ובזמן שהן מרובין" - שיש כמה כהנים שרוצים לתרום את הדשן, "רצין ועולין בכבש, וכל הקודם את חבריו בארבע אמות" - מי שהגיע ראשון לד' אמות העליונות של הכבש, "זכה".

והקשה הגבורת ארי (שם ד"ה בזמן) כיצד היה מותר לכהנים לרוץ על הכבש והרי כתב

^פ ואין לומר שהמצוה היא לרוץ רק עד פתח הבית הכנסת, ואילו בתוך בית הכנסת עצמו, עד למקומו, לא שייכת המצוה, שהרי הדין הוא לרוץ לכל דבר מצוה.

^{פו} ויעו"ש שכתבו שאסור לרוץ גם משום כבוד הציבור.

הרמב"ם שיש לילך בעזרה בנחת, באימה וביראה וברעדה.

וכתב, "ושמא יש לומר כיון דריצה זו לצורך עבודה היתה, לזכות הקודם בד' אמות בתרומת הדשן, לא נפקא ליה מכלל מורא ושרי'".

ויש לעיין מה החילוק בין ריצה בבית הכנסת לתפילה וריצה בבית הכנסת לעלות לתורה שהן אסורות, לבין ריצה כדי לזכות במצות תרומת הדשן שמותרת^פ.

ועל פי החילוק שיאמר ביניהם, יש לדעת מה הדין אם מותר לרוץ בבית הכנסת כדי להשתיק מכשיר פלאפון שמרעיש ללומדים, ולהרים ספרים שנפלו על הריצפה.

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים, וכתב לי עליהם:

נראה פשוט שריצה בביהכ"נ - אפילו אם רץ לצורך מצוה - אסורה, וזאת משום
דכמו שיש חשיבות לרוץ לצורך מצוה, כמו"כ יש חשיבות למנוע ריצה בביהכ"נ,
ולכן שב ואל תעשה עדיף. אולם אם רץ לדבר מצוה שקשור לכבוד ביהכ"נ (או
בכבוד העזרה), אז מותר לרוץ, וזאת משום דעצם ריצה זו הוא ג"כ לכבוד ביהכ"נ
(או העזרה).

ולכן:

א] לרוץ בתוך הביהכ"נ למקומו, אף שיש בזה מצוה, בכל זאת אין המצוה משום
כבוד ביהכ"נ ולכן אסור.

^{פז} ויעו"ש שכתב: ועדיין אין דעתי נוח לי בזה, עכ"ל. וצ"ב.

^{פח} והעירוני לדברי רש"י בפסחים ס"ה ע"א שכתב שהיו הכהנים רצים בעבודת הקרבנות. וכן, ב"סדר העבודה" של הכה"ג ביום הכיפורים נאמר שהכהן "רהט" (היינו, רץ) בעבודתו. ואפשר שרש"י ומחבר "סדר העבודה" חולקים על הרמב"ם וסוברים שמותר לרוץ בעזרה.

ב] לרוץ לעלות לתורה, אף שיש בזה מצוה, בכל זאת אין המצוה משום כבוד ביהכ"נ, ולכן אסור.

ג] לרוץ לתרום את המזבח, הרי עצם המצוה היא משום כבוד העזרה לעשות את העבודה, ולכן מותר. וכן לרוץ בעבודת הקרבנות וסדר העבודה ביוה"כ.

ד] ריצה בכדי להשתיק פלאפון, הרי זה ריצה לשם כבוד ביהכ"נ, ולכן מותר.

ה] ריצה להרים ספרים, מסתבר דגם זה ענין כבוד ביהכ"נ שלא יהיו ספרים מבוזים ולכן מותר לרוץ (ואפשר לפלפל בזה).

ובכך נתיישבו כל הקושיות בס"ד, ודו"ק.

והדברים נתפרסמו בעלון "קדושת בתי מקדש מעט" (מק"ן תשפ"א) שבהכוונת הג"ר מנחם מנדל לובין שליט"א, רב שכונת "רמת אהרן" בני ברק, והוא הוסיף עליהם:

למעשה נראה דריצה להרים ספרים ודאי שמותר דהו"ל ריצה למנוע בזיון כתבי הקודש, וריצה לכבות פלאפון ג"כ מסתבר שמותר, שזהו ריצה למנוע בזיון בית הכנסת, ואולי צריך שיהיה ניכר שרץ לצורך כך.

כה

הטעם שמניחים את נרות חנוכה בבית הכנסת בצד דרום כמו שהניחו את המנורה במקדש

הטעם שמדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת, מבואר בפוסקים (סי' תרע"א ביה"ל ד"ה ויש נוהגין) שהוא כדי לפרסם את הנס במקהלות. והיינו, שמכיון שהציבור מתאספים בבית הכנסת כדי להתפלל, ראו להנהיג שידליקו בו את הנרות כדי לפרסם בכך את הנס^ט.

וכתבו עוד (סמ"ק סי' ר"פ, הובא בטור סי' תרע"א ובשו"ע שם ס"ז), שמקום ההדלקה של הנרות הוא בדרום, מכיון שנרות חנוכה הם זכר למנורה, והמנורה שהיתה במקדש עמדה בדרום.

ובפשטות, דין זה, שצריך להניח את הנרות בדרום, הוא מדיני חנוכה, שמכיון שהדלקת הנרות היא זכר למנורה שהיתה במקדש, יש ענין שתהיה ההדלקה דומיא דמקדש, ולכן בהדלקה שנעשית בתוך בית הכנסת, שהוא "מקדש מעט" צריך לעשות את ההדלקה בדרום שהוא המקום שבו היתה מונחת המנורה שבמקדש.

אמנם יתכן לבאר שדין זה אינו מדיני הדלקת הנרות, אלא דין מדיני בית הכנסת:

שהרי מצאנו בכמה מקומות שצריך לבנות את בית הכנסת כדוגמת בית המקדש.

ואביא שני מקומות כאלה:

^ט פט ויעויין ב"י (סי' תרע"א) שהביא מהראשונים טעמים נוספים למנהג ההדלקה בבית הכנסת.

מנחם	סימן כה	כנסת
------	---------	------

הב"ח (סי' צ' ד"ה ומ"ש ונראה שאין) כתב שכשבוניים בית כנסת, אין לעשות אותו באופן שנכנסים לבית הכנסת עצמו מרשות הרבים, אלא צריך לעשות עזרה בכניסה מרשות הרבים, ומהעזרה נכנסים לבית הכנסת עצמו, דוגמת האולם שהיה בבית המקדש, שהיה לפני ההיכל ובהיכל היתה עיקר הקדושה^א.

והמשנה ברורה (שם ס"ק ס"א) הביא את דברי הב"ח וכתב שכך נהגו לעשות בכל מקום.

(ואגב, המשנה ברורה הוסיף שעל כן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבית הכנסת.)

מקום נוסף: הרמ"א (סי' ק"נ ס"ה) כתב שיש להעמיד את הבימה באמצע בית הכנסת.

וכתב החת"ם סופר (בשו"ת או"ח סי' כ"ח) שהטעם לכך אינו רק משום שממקום זה הציבור ישמעו טוב יותר את קריאת התורה, אלא משום שהבימה שעליה הספר תורה נחשבת כמו מזבח, שמשום טעם זה אנו מקיפים את בסוכות את הבימה זכר למה שהיו מקיפים במקדש את המזבח. ולכך ראוי להעמיד את הבימה באמצע בית הכנסת, דוגמת מה שהיה המזבח עומד באמצע ההיכל, כדי לדמות את בית הכנסת לבית המקדש^א.

ועל פי זה יתכן לומר שהדין להניח את נרות החנוכה בדרום הוא דין נוסף מדיני בית הכנסת שצריך לעשותו דוגמת בית המקדש, שכאשר יש בו נרות שהם זכר

^א והב"ח (שם) הסביר את הטעם לזה, שהוא להורות שאף על פי שבמדת מלך בשר ודם מי שמבקש איזה שאלה מן המלך אינו נכנס לפני המלך לטרקלין שלו אלא עומד בחצר ושואל על ידי עבדו של מלך שנכנס לטרקלין לפניו, אבל במדת ממ"ה הקב"ה אסור לשאול על ידי שום אמצעי. וכדי להורות על אמונה זו ועיקר זה צריך האדם ליכנס לפניו משתי דלתות, כלומר דאע"פ שבאתי לעזרה שלפני הטרקלין של הקב"ה אין אנכי מבקש על ידי אמצעי שיכנס לטרקלין ולשאול שאלתי על ידי אחד ממשרתיו, אלא אני נכנס לבית הכנסת עצמו לטרקלין של מלך ומבקש מלפניו יתברך וכו', עכ"ל.

^א ויעויין עוד בחת"ס (שם סי' כ"ז) שכתב שיש לעשות את הפתח שנכנסים בו מרשות הרבים לעזרה, כדוגמת פתח הכניסה לבית המקדש.

למנורה, צריך להניחם בדרום, כדי שיהיה דוגמת המקדש שהמנורה היתה מונחת בו בדרום.

ומצאתי בספר משנת יוסף (הל' בית הכנסת סי' כ"א) **שהביא משו"ת מכתב סופר** (ח"ב סי' א') להג"ר שמעון סופר זצ"ל, בנו של החת"ם סופר, שכתב כדברי, שהטעם שמעמידים את נרות חנוכה בדרום הוא כדי שיהיה בית הכנסת דוגמת בית המקדש.

ויש בענין זה שתי הערות:

האחת, שנמצינו למדים מזה שמה שבית הכנסת נחשב ל"מקדש מעט" אינו רק שיש בו קדושה מעין קדושת המקדש, אלא שצורת בנין בית הכנסת צריך שתהיה כדוגמת בית המקדש עצמו.

והשניה, עניין התפילה בבית הכנסת, שבשו"ת מכתב סופר הנ"ל נתן טעם לכך שהנהיגו שתהיה צורת בניית בית הכנסת כדוגמת בית המקדש, שהוא משום שהמתפלל צריך שיכוין עצמו כנגד ירושלים, כנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים, וכאשר המתפלל יעמוד במקום שהוא דוגמת בית המקדש, יתעורר לכוונה זו ביותר.

מנחם	סימן כו	כנסת
------	---------	------

כו

האם חובה לנקות את רצפת בית הכנסת שנשפך עליה משקה

אדם שרואה כוס שהושארה על השלחן בבית הכנסת, שנפלה על הריצפה, ושארית הקפה שהיתה בה נשפכה על הרצפה, האם חובה עליו לנקות את הלכלוך.

ובשו"ע (סי' קנ"א ס"ט) כתב, נוהגים בהם (בבתי כנסיות ובתי מדרשות) כבוד לכבדן ולרכבן (פירוש, כיבוד, ניקוי הבית, ריבוץ, זריקת המים על פני הקרקע), ע"כ. ומקור הדין מהגמ' (מגילה כ"ח ע"ב), מהרמב"ם (פי"א מהל' תפילה ה"ה) והטור^כ.

ובזמננו היתה הריצפה עשויה מחול, והיו רגילים לנקות את הבית על ידי שהיו מכבדים ומרבעים את הקרקע.

ומסתבר שבזמננו, שהריצפה מכוסה במרצפות, ורגילים לנקות אותן על ידי ששוטפין אותה מדי כמה ימים, הרי שחיוב הכיבוד וריבוץ מתקיים בשטיפת הרצפות מעת לעת.

ומסתבר שחובה זו היא על כל אחד ואחד, אלא שגבאי בית הכנסת הם השלוחים לעסוק בכך במקום כל אחד ואחד מהציבור, והם שמטילים את התפקיד הזה על המנקה.

ונמצא שהמנקה של בית הכנסת, שלכאורה היה נראה שהתפקיד שלו הוא תפקיד טכני בלבד, של נקיון, באמת הוא מקיים בעבודתו את חיוב הכיבוד וריבוץ של

צב בגמ' אמרו מכבדין אותן ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהם עשבים, אמנם נראה שהטעם למצות כיבוד וריבוץ אינו רק למניעת עליית העשבים, שאף אם נאמר שיש בכיבוד תועלת שלא יעלו בהם עשבים, הרי הריבוץ בודאי אינו מועיל לזה. ויתכן שכוונת הגמ' היא שבכלל הכיבוד הוא לתלוש עשבים שמתחילים לעלות (והזכירו את העשבים כדי לומר בהמשך שבחורבנן מניחים את העשבים לעלות), ולעולם מטרת הכיבוד היא גם מצד עצם הנקיון שיש בזה בבית הכנסת. וברמב"ם ובטור, ואחריהם בשו"ע הביאו את הדין בסתם, ולא הזכירו את מניעת העשבים.

בית הכנסת שמוטל על כל אחד מהציבור^צ.

ואם כן נראה, שמינוי המנקה הקבוע מועיל לקיים חיוב זה לענין הנקיון השוטף של בית הכנסת, שצריך לנקות אותו מדי כמה ימים, אבל אם באמצע השבוע נוצר לכלוך בבית הכנסת, כמו באופן שציירנו, והמנקה עתיד להגיע רק בעוד כמה ימים, חוזר החיוב לכבד ולרבץ את בית הכנסת לכל אחד ואחד, ועל מי שרואה את הכלוך לדאוג לנקות אותו.

ונראה עוד, שגם אדם נכבד, שאין זה לכבודו לשטוף את הריצפה במקום ציבורי, אינו יכול לפטור את עצמו משום הדין שזקן ואינה לפי כבודו פטור מהשבת אבידה.

והטעם, משום שכתב השו"ע (סי' ר"נ ס"א), שעל כל אדם להשתדל לעסוק בעצמו בהכנות לשבת, כמו האמוראים שעשו כך, ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי כי זהו כבודו שמכבד את השבת, ומקורו מהרמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"ו) והטור.

וביאר בביאור הלכה (שם ד"ה כי זה) שכוונתו בזה, שהפטור של זקן ואינה לפי כבודו נאמר רק בהשבת אבידה, שאין ניכר לרואים שהמלאכה שהוא עוסק בה היא מעשה מצוה ולכך יש בזה חסרון כבוד עבורו, אבל מי שעוסק בהכנות לשבת מובן לכל הרואים שהוא עוסק במצוה, ובזה אין פחיתות כבוד שהרי "זהו כבודו", ולכן הוא מחוייב בכך גם אם הוא אדם נכבד.

^צ ויש להעיר, מדוע אין המתפללים עושים זאת בעצמם, משום מצוה בו יותר מבשלוחו, וצ"ע. והעירוני, שמבואר בסי' ר"נ שמשום מצוה בו יותר מבשלוחו אין חייב לקיים את כל המצוה אלא די שיעשה מעשה כלשהו, שרב ספרא מחריק רישא, רבא מלח שיבוטא וכו', ולא עסקו בכל מלאכת כבוד שבת. וא"כ יש לומר שאם אדם מסדר מעט את בית הכנסת, כגון שהוא מחזיר לארון ספר שהיה מונח על השלחן וכדו', כבר מקיים בזה את המצוה בו יותר מבשלוחו.

אמנם יעויין שמירת שבת כהלכתה (פמ"ב בהערה קצ"ה) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שמצוה בו יותר מבשלוחו הוא בכל המצוה, ורק אם הוא רוצה ללמוד תורה או לעשות מצוה אחרת או שהוא טרוד מאוד סגי בפעולה אחת.

מנחם	סימן בו	כנסת
------	---------	------

והביאור הלכה הביא ראה לזה ממה שאמרו בקידושין (נ' ע"א) שרב נחמן עסק בעצמו במצות מעקה, ואף שודאי לא היה לכבודו של רב נחמן לעשות מלאכה בפרהסיא, ובודאי הטעם לכך הוא משום שהכל יודעים שבניית מעשה היא מצות ה'.

ולפי זה נראה שכך הוא גם בנקיון בית הכנסת, שמכיון שהכל יודעים שמעשה זה הוא מצות ה', גם זקן צריך לעסוק בכך ואין בזה חסרון כבוד עבורו^צ.

אמנם ראיתי (בס' בית יהודה הל' בית הכנסת, עמ' ק"כ) ששאלו את מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אם יש חיוב על מי שרואה לכלוך בבית הכנסת להסירו. והשיב: אין חייב^צ.

וצ"ע מה הטעם להוראה זו.

ויתכן לבאר שהוא סובר שמכיון שהדרך היא שכיבוד וריבוץ הוא מעשה שנעשה על ידי שהציבור ממנים אדם שיעסוק בכך, לכך הטילו חכמים חיוב זה על הציבור ולא על כל יחיד ויחיד. וממילא, גם כאשר ארע שהחיוב הזה לא מתקיים, וכמו באופן שציירנו שבית הכנסת התלכלך באמצע השבוע, אין חובה על כל יחיד לנקות את בית הכנסת, וצ"ע^צ.

צד והשעה^צ שם (ס"ק ט') כתב שגם מי שעוסק בתורה צריך לעסוק בכבוד שבת, ואין אומרים בזה שהיא מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים שאין מתבטלים מתורה בשבילה, שיש לומר דדוקא מצוה שאין מוטלת על גופו כגון שיפסק באמצע הלימוד לילך ולגמול חסד עם איזה אדם במקום שאחר יוכל לעשות עמו הטובה ההיא, משא"כ בזה שהכבוד שבת מוטלת על גופו וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו, ויעו"ש.

ולפי טעם זה יש להסתפק אם המצוה של כבוד בית כנסת היא כמצות כבוד שבת, שהיא מצוה המוטלת על גופו ויש להתבטל מלימוד עבורה גם במקום שאפשר לקיימה על ידי אחרים, או שהיא מצוה שאינה מוטלת על גופו, כמו לגמול חסד, שאז במקום שיש אחרים שיכולים לעשות אותה אין להתבטל מלימודו לשם כך, וצ"ע.

צה אמנם הביא מהגרמ"ש קליין שליט"א שמצוה יש בזה, ושראה כמה פעמים את מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל שהרים נייר בבית הכנסת.

צו ויתכן שבטעם זה יוסבר גם מדוע אין אומרים בחיוב זה שמצוה בו יותר מבשלוחו, שרק בחיוב שמוטל

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים, וכתב לי עליהם:

נראה פשוט דאף שיש חיוב על כל אדם לדאוג על נקיון וכבוד ביהכ"נ, מ"מ אם כל אחד יקח המצוה לידו לנקות הביהכ"נ, הדבר יהיה קידרא דבי שותפי, כי לעשות נקיון כנדרש, צריך לזה הרגל לדעת איך לעשותו כהוגן, ואוי ואבוי לביהכ"נ שנותנים תורת כל אחד בידו לנקות כהבנתו, והי' יצא שכרו בהפסדו.

ולכן נקיון יסודי מסודר, חייבים לעשות ע"י ממונה קבוע לכך. אבל נקיון פה ושם כגון בנשפך דבר על הריצפה וכדומה, בודאי החוב על מי שרואה זאת לנקות לכהפ"ח באופן שלא יתפשט הלכלוך יותר. או להרים חפצים המתגלגלים על הריצפה וכדומה.

ובזה יתיישבו הערות עג, עה, ו-עו ותשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א הנ"ל.

ועל מה שהבאתי בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כתב לי:

נראה פשוט שתשובתו היתה על סוג לכלוך שלא מפריע להמתין עד שיבוא המנקה, כגון כתם יבש על הריצפה או על החלון וכדומה. אבל אם מדובר מלכלוך לח שעלול להתפשט ע"י הליכת אנשים, בודאי שצריך לנקות לכהפ"ח באופן שיהי' ראוי לחכות להמנקה הקבוע.

ועל מה שהבאתי בשם הביאור הלכה שאין פטור של זקן ואינה לפי כבודו במעשה הניכר שהוא לשם מצוה, כתב לי:

כידוע יש תמונה מפורסמת של מרן הסטייפלער זצ"ל, איך שסוחר את הסכך ברחוב בכדי לבנות סוכה.

על האדם עצמו והוא מוסר אותו לשלוח נאמר שיש מצוה שיעשה את המצוה בעצמו, אבל במצוה שמוטלת מעיקרה על הציבור, אין מצוה שיעשה אותה האדם בעצמו, וצ"ע.

מנחם	סימן כז	כנסת
------	---------	------

בז

האם יש לעזרת נשים קדושת בית הכנסת

אדם שמעוניין לדבר שיחת חולין, או לאכול ולשתות, האם מותר לו להיכנס לעזרת נשים ולעשות מעשים אלו שם.

נחלקו בזה האחרונים, שהחכמת אדם (כלל פ"ו סט"ו) כתב שאין לעזרת נשים קדושת בית הכנסת כלל^א, ואילו הפרי מגדים (סי' קנ"א א"א ס"ק א')^ב, הערוך השלחן (סי' קנ"ד ס"ז) ועוד אחרונים נקטו שיש לה קדושת בית הכנסת ואסור לעשות בה את אותם המעשים שאסור לעשות בבית הכנסת של האנשים. ונראה שכך נוקטים הפוסקים לדינא.

ושאלה זו לא קיימת בעזרת נשים כדוגמת העזרת נשים כאן (בביהמ"ד "חניכי הישיבות" רמות ד'), שבודאי יש לה קדושת בית הכנסת מכיון שיש בה מניינים קבועים לתפילת מעריב של מוצאי שבת^ג, ויש לה גם קדושת בית המדרש מכיון שרגילים למוד בה במשך שעות היום.

והשאלה מצויה בבתי כנסת שהעזרה משמשת אך ורק לתפילה של נשים, כדוגמת העזרת נשים בבית המדרש "סעקלהיד" בשכונתנו, שהיא סגורה במשך

צו וכך נקט האבני נזר (או"ח סי' ל"ג ס"ק ד'), שכיון שנשים אינן מצטרפות לדבר שבקדושה, ואף שיכולות לענות מכל מקום אינם מחוייבים בדבר, גם לא חשיב בית הכנסת, ואפילו מאה כחד דמיין עיין ר"פ כיצד מברכין, ואין בו משום קדושה ועל כל פנים לאו כקדושת בית הכנסת, עכ"ל.

צח לשון הפמ"ג היא: ובעזרת נשים שמתפללים שם אסור, ע"כ. וצ"ב מה כוונתו במ"ש "שמתפללים שם", והיה אפשר לפרש שכוונתו שמתפללים שם האנשים ולפי זה דעתו כדעת החכמת אדם, אמנם בראש יוסף (מגילה כ"ט ע"א ד"ה כתב מג"א) כתב ש"יראה עזרת נשים יש להחמיר כמו בבית הכנסת גופא".

צט וכמבואר בשו"ע (סי' קנ"ד ס"א) שהטעם שאין קדושה ברחבה של עיר הוא משום שמתפללים בה רק באקראי, והיינו שמקומות שמתפללים בהם שלא באקראי יש להם קדושת בית הכנסת, גם אם התפילות אינן מדי יום ביומו.

כל ימות השבוע ופתוחה אך ורק בזמן התפילות של שבת, שאז רגילות הנשים לבוא ולהתפלל^ק.

ויש להעיר בזה, שסברת הפרי מגדים ודעימיה, שיש לעזרת הנשים קדושה, היא סברא מחוורת, שאף על פי שלמקום שמיוחד לתפילה של יחיד אין קדושת בית הכנסת, כמבואר בשו"ע (סי' קנ"א ס"ב), והיינו שדיני בית הכנסת ניתנו למקום שעומד לתפילתם של הרבים, סוברים האחרונים האלה שאין חילוק בין אם המקום מיוחד לתפילה של ציבור של אנשים לבין אם הוא מיוחד לציבור של נשים, שלשניהם יש שם בית כנסת ונאמרו בו דיני קדושת בית הכנסת.

ובסברת החכמת אדם, היה מקום לפרש שהוא סובר ששם בית הכנסת לא ניתן לכל מקום שמתפללים בו הרבה אנשים, אלא רק למקום שמיוחד ל"תפילה בציבור", ולומר בו דברים שבקדושה: קדיש, קדושה, וברכו, ולקרוא בו בתורה. ולכך בית הכנסת של אנשים, שקבוע לתפילה בציבור - יש לו שם בית כנסת וצריך לנהוג בו קדושה, אבל עזרת הנשים, שאינה קבועה לכך שהרי הרבה נשים אינן חשובות כ"ציבור" לדברים אלה, אף שהיא קבועה לתפילת הנשים, אין בה קדושה כלל^{קא}.

אמנם, הרי דינים אלה הם דינים דרבנן: שתפילה בציבור וקריאת התורה עיקר חיובם הוא מדרבנן, ומה שדרשו חכמים שדברים שבקדושה צריכים להיות בעשרה, גם הוא גם מדרבנן בלבד^{קב}.

^ק ולכאורה נראה שנפק"מ בשאלה זו גם לענין אם כשבונים עזרת נשים מקיימים את המצוה לבנות בית הכנסת, מקדש מעט (כמו שהבאנו לעיל, שיעור כ"ג).

^{קא} וכך נראה שהיא סברת האבני נזר שהעתקתי את לשונו לעיל הערה עז. ויש לדייק כן מדברי הר"ן (עהרי"ף ר"פ בני העיר) שכיון שעיקרו [של בית הכנסת] עשוי לומר בו דבר שבקדושה לפיכך הטילו עליו קדושה מדבריהם, שלפי זה י"ל שבעזרת נשים לא נתקנה קדושה, כיון שאין אומרים דבר שבקדושה בעשר נשים. (אמנם יש לדון בזה, שהנשים מצטרפות עם האנשים לעניית דברים שבקדושה).

^{קב} כך כתב הר"ן במגילה (כ"ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ואין), יעו"ש שכתב שהדרשא מ"ונקדשתי בתוך בני ישראל" היא אסמכתא בעלמא.

מנחם	סימן כז	כנסת
------	---------	------

ואם כך יש להעיר שסברא זו יכולה להיאמר לשיטת הראשונים הסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם דינים מדרבנן, שלדעתם יתכן לומר שגדר "בית כנסת" שקבעו בו חכמים שצריך להיזהר בקדושתו הוא מקום שקבוע לתפילה בציבור ולאמירת דברים שבקדושה, שתיקנום חכמים.

אבל לשיטת הראשונים שסוברים שדיני קדושת בית הכנסת הם מדאורייתא, משום "מקדשי תיראו", וכך נקט החפץ חיים להלכה, שהביא בעשין (ז') שמי שמדבר לשון הרע בבית הכנסת עובר על עשה של "מקדשי תיראו", לפי זה לא יתכן לומר שהמקום שעליו ציותה התורה מצוה זו, שצריך לנהוג בו קדושה, הוא רק מקום שמיוחד לתפילה בציבור ולאמירת דברים שבקדושה, שהרי דינים אלה התחדשו מדרבנן בלבד, ומן התורה אין חילוק בין תפילה שיש בה ציבור של אנשים לבין שיש בה ציבור של נשים^{קד}.

ולפי זה צ"ע מה טעמו של החכמת אדם שחילק בין עזרת גברים לבין עזרת נשים וכתב שעזרת נשים אין בה קדושה כלל^{קד}.

ומו"ר הג"ר מנחם מנדל פוקס שליט"א, עבר על הדברים הנ"ל, וכתב לי עליהם:

עי' ספר משנת יוסף (ביהכ"נ סי' י"ט).

ונראה עוד לענ"ד דתלוי הרבה באיכות החיוב של תפילה לנשים כל יום, עי'

קד ואמנם דעת התרומת הדשן (סי' ק"ח) שמצוה מדאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה, אבל בשעה"צ (סי' תרפ"ה ס"ק ה') הקשה עליו שאין הכרח לזה.

קד ובדברי החכמת אדם עצמו לא יועיל אם נאמר שהוא סובר שדיני קדושת בית הכנסת הם מדרבנן, משום שדבריו עוסקים באיסור נתיצה של בית הכנסת, ועל זה הוא כתב ש"אסור לסתור כותל בית הכנסת לעשות חלונות לעזרת נשים, דעזרת נשים אין בו קדושת בית הכנסת כלל וא"כ אף שאינו דרך השחתה מכל מקום אסור מדרבנן", ע"כ. ונמצא, שכלפי איסור נתיצה שנאמר בבית הכנסת, שהוא איסור דאורייתא, כתב החכמת אדם שעזרת הנשים אין בה קדושת בית הכנסת.

שו"ע (סי' ק"ו ס"ב) ומשנ"ב שם, והדברים ארוכים בדברי הפוסקים, עי' פסקי תשובות שם בארוכה. והרי מבואר במג"א שם ס"ק ב' שבבקשה אחת סגי מה"ת ושכן נהגו רוב הנשים. ואף לפ"מ שמסיק המשנ"ב ע"פ רוב הפוסקים שיש לנהוג כשיטת הרמב"ן וסייעתו שחייבו את הנשים בתפילת שחרית ומנחה, בכל זאת פשוט שבכך לא נעשה קדושה על העזר"נ, כי הרי לא חייבו אותן להתפלל דוקא בביהכ"נ.

ואדרבה נראה שאלו הפוסקים הסוברים שיש קדושה גם על עזר"נ, עיקר הסיבה היא משום שהוא נטפל לביהכ"נ של גברים. ומסתבר שאם יבנו מקום נפרד לתפילות נשים בלי צירוף לביהכ"נ של גברים, אזי כו"ע מודו שאין לו קדושת ביהכ"נ, כן י"ל.

גם תלוי הרבה בחיוב בניית ביהכ"נ, אשר לכאורה הוא רק חיוב לאנשים ולא לנשים, וגם רק לתפילות הקבועות שחרית מנחה מעריב, עי' שו"ע (סי' ק"נ ס"א) והמסתעף, ולא מצינו שיהיה חוב ממש לבנות גם עזר"נ. ועי' בשד"ח (מערכת ב' אות מ"ג) **שלדעת זוה"ק** (בשלח נ"ט: נשא קכ"ו). בניית ביהכ"נ הוי בכלל מצ"ע של ועשו לי מקדש (ומובא במשנת יוסף ס' י"ט המצו"ב), וחוב זה של בנין מקדש בפשטות הוא על הגברים, ואף שגם נשים עשו ותרמו למשכן, בכל זאת עיקר החיוב הוא על הגברים, ועיקר העבודה בביהמ"ק הוא רק ע"י גברים, דהיינו קרבנות ציבור וכדומה תמידין כסדרן מתרומת הלשכה ממחצית השקל, והכל רק גברים, דאשה אינה חייבת במחצית השקל. ואיה"נ דהיה בביהמ"ק עזרת נשים, מ"מ קדושתה קלה הרבה כמבואר ברמב"ם (בית הבחירה פ"ז ה"א) ומובא במשנ"י הנ"ל. (וקרבנות חובה של נשים כגון יולדת זבה נזירות וכו' אין זה דבר קבוע).

ונפק"מ, אם יבנו מקום לתפילה לגברים אך ורק לאמירת תהלים כל יום האם יש למקום הזה קדושת ביהכ"נ.

כתבתי מקופיא בעלמא, בלי עיון הראוי.

והדברים נתפרסמו בעלון "קדושת בתי מקדש מעט" (בשלח תשפ"א) שבהכוונת הג"ר מנחם מנרל לובין שליט"א, רב שכונת "רמת אהרן" בני ברק, ושם הוסיפו עליהם בשמו:

שגם אם חיוב של דבר שבקדושה בעשרה הוא רק דרבנן, אבל המציאות שהשראת שכינה בעשרה הוא בעשרה גברים מישראל הוא ודאי דאורייתא דילפינן "עדה" "עדה", וכבר נאמר "מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו" דהיינו שציבור נענים תמיד.

